

Skadeståndsrättsliga utmaningar med PFAS-relaterade saksador

- Skadestånds- och produktansvar vid PFAS-förorenad egendom och miljö

Tort law challenges in PFAS-related property damage

- *Tort and product liability for PFAS-contaminated property and environment*

Albin Gustafsson

Bedömare: Lisa Donlau
Handledare: Anders Holm
Examinator: Åsa Åslund

Sammanfattning

I uppsatsen undersöks de rättsliga utmaningarna angående skadestånd för saksador orsakade av PFAS-föroreningar utifrån den svenska rättsordningen och relevanta rättsfall. PFAS, en grupp långlivade och svårnedbrytbara kemikalier, orsakade allvarliga miljö- och hälsoproblem, i samband med en dricksvattenföroreningen i Ronneby. Under flera generationer har PFAS-kemikalier använts inom olika industrier utan att de potentiella hälsoriskerna och miljöpåverkan har beaktats på allvar. Först på senare tid har forskare och myndigheter börjat inse omfattningen av de faror som dessa kemikalier innebär. Den svenska skadeståndsrätten, som i den här uppsatsen omfattar skadeståndslagen (1972:207) (SkL), produktansvarslagen (1992:18) (PAL) och miljöbalken (1998:808) (MB), har visat sig otillräcklig för att effektivt hantera de saksador som orsakats av PFAS. Otillräckligheten belyser behovet av att anpassa och stärka det rättsliga systemet för att hantera saksador orsakade av PFAS-föroreningar.

En betydande svårighet är bristen på tydliga riktlinjer för när förhöjda PFAS-nivåer kan betraktas som saksador, vilket komplicerar möjligheten för drabbade att få rätt till ersättning. Dessutom är det svårt att bevisa ett orsakssamband mellan utsläpp och skada, eftersom PFAS sprids över stora områden och ofta inte upptäcks förrän lång tid efter föroreningen. Detta medför en bevisbörda som är svår att uppfylla och som ytterligare försvårar möjligheten till ersättning. En annan problematik är att identifiera ansvar för föroreningarna, eftersom PFAS-användning länge varit laglig och det därför är oklart vem som slutligen bär ansvaret.

Rättspraxis har utvecklats genom viktiga rättsfall, särskilt NJA 2018 s. 475 och NJA 2023 s. 916. I det första fallet fastslogs att vatten kan klassificeras som en produkt enligt produktansvarslagen, vilket öppnar upp möjligheten för ersättning för förorenat vatten som en produktskada. I det senare fallet erkändes förhöjda PFAS-nivåer i blodet som en skada i sig, även utan direkta hälsosymptom.

I uppsatsen analyseras även tillämpningen av produktansvarslagen och miljöbalken för PFAS-föroreningar. Även om lagarna kan ge viss vägledning för ansvar i speciella situationer är de inte tillräckligt anpassade för att hantera långlivade kemikalier som PFAS. Föroreningarna kan ha flera källor och spridningsvägar, vilket gör att ansvarsfrågor och ersättningskrav blir komplexa och svårhanterliga.

Förkortningar

FB	Föräldrabalken (1949:381)
Fmfvh	Förordningen (1988:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd
JB	Jordabalken (1970:994)
KköpL	Konsumentköplagen (2022:260)
MB	Miljöbalken (1998:808)
PAL	Produktansvarslagen (1992:18)
PreskL	Preskriptionslagen (1981:130)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
Vattendirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2020/2184 av den 16 december 2020 om kvaliteten på dricksvatten (omarbetning) EUT L 435.
VtjL	Lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster, (Vattentjänstlagen)
art.	Artikel
HD	Högsta domstolen
kg	Kilogram
l	Liter
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
ng	Nanogram
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PFAS	Poly- och perfluorerade alkylsubstanter
PFHxS	Perfluorhexansulfonsyra
PFOA	Perfluoroktansyra
PFOS	Perfluoroktansulfonat
Prop.	Proposition
SGU	Sveriges Geologiska Undersökning
SOU	Statens offentliga utredningar
TFA	Trifluorättiksyra

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Förkortningar	2
Innehållsförteckning	3
1 Inledning	6
1.1 Ämnet och dess bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Studentuppsatser	10
1.6 Disposition	11
2 Introduktion till skadeståndsrätt och PFAS	13
2.1 Skadebegreppet och skadeståndslagens syfte	13
2.1.1 Grunden i svensk skadeståndsrätt	13
2.1.2 Reparativ- och preventiv funktion	13
2.2 Utom- och inomobligatoriskt skadeståndsansvar	14
2.3 Kausalitet och adekvans	15
2.4 Culpaansvar	15
2.5 Strikt ansvar	16
2.6 PFAS	17
3 Skadetyper	19
3.1 Sakskada	19
3.1.1 Definition	19
3.1.2 Ersättningsmöjligheter	20
3.2 Personskada	20
3.2.1 Definition	20
3.2.2 Ideell skada	21
3.2.3 Ersättningsmöjligheter	21
3.3 Ren förmögenhetsskada	22
3.4 Produktskador	22
3.4.1 Produktansvar	22
3.4.2 Produktansvar för vatten	23
3.4.3 Konsumentköprättsliga regler	23
3.5 Miljöskador	24
3.5.1 Definition	24
3.5.2 Grannansvar	26
3.5.3 Produktvalsprincipen	27
3.5.4 Ersättningsmöjligheter	28
4 PFAS-föroreningar och rättsliga aspekter	29
4.1 Rättsfall om PFAS	29

4.1.1 PFAS-målet (NJA 2023 s. 916)	29
4.1.2 PFAS-tvisten mellan Uppsala Vatten och Försvarsmakten	29
4.2 PFAS i dricksvatten	30
4.2.1 Gränsvärden och riktvärden för PFAS i dricksvatten	30
4.2.2 Kommunalt dricksvatten	31
4.2.3 Dricksvatten för privat bruk och egen brunn	32
4.2.4 Skadeståndsrättsliga skillnader: PFAS-förorenat dricksvatten	32
4.3 PFAS i bekämpningsmedel och livsmedel	33
4.3.1 PFAS i bekämpningsmedel och brandskum	33
4.3.2 PFAS i livsmedel	34
5 Bevisning och preskription	35
5.1 Bevisning och kausalitetsproblem	35
5.1.1 Bevisning av skador tillhörande skadeståndslagen	35
5.1.2 Bevisning produktansvar enligt PAL och KköpL	35
5.1.3 Bevisning miljöskador	36
5.2 Preskription	37
5.2.1 Preskription i allmän skadeståndsrätt	37
5.2.2 Preskription produktansvarsrättslig och miljörettslig skadeståndsrätt	38
6 Utredning och analys	39
6.1 Skadestånd för PFAS-relaterade sakskador	39
6.1.1 PFAS och dess påverkan på egendom	39
6.1.2 Adekvat kausalitet för skador orsakade av PFAS	40
6.1.3 Jämförelse mellan person- och sakskador	41
6.1.4 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade sakskador	42
6.1.5 Ersättningsmöjligheter och skadeståndslagens tillräcklighet	42
6.1.6 Sammanfattning	43
6.2 Produktansvar för PFAS-relaterade produktskador	43
6.2.1 PFAS och dess påverkan på produkter	43
6.2.2 Ansvar för förorenade produkter	45
6.2.3 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade produktskador	46
6.2.4 Ersättningsmöjligheter och produktansvarslagens tillräcklighet	47
6.2.5 Problem med preventiva åtgärder	48
6.2.6 Sammanfattning	48
6.3 Skadestånd för PFAS-relaterade miljöskador	49
6.3.1 PFAS och dess påverkan på miljön	49
6.3.2 Ansvar för PFAS-förorenad miljöskada	49
6.3.3 Skador orsakade av kommunalt eller privat dricksvatten	50
6.3.4 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade miljöskador	51
6.3.5 Ersättningsmöjligheter och miljöbalkens tillräcklighet	52
6.3.6 Problem med preventiva åtgärder	53
6.3.7 Sammanfattning	54

7 Slutsats	55
7.1 Svar på den första frågeställningen	55
7.2 Svar på den andra frågeställningen	55
Käll- och litteraturförteckning	56
EU-rättsligt tryck	56
Förordningar	56
Offentligt tryck	56
Lagar	56
Propositioner	56
Statens offentliga utredningar	56
Rättsfall	57
Avgöranden från Högsta domstolen	57
Avgöranden från Mark- och miljööverdomstolen	57
Rapporter	57
Offentliga dokument	57
Livsmedelsverkets föreskrifter	57
Litteratur	57
Elektroniska källor	59
Studentuppsatser	60

1 Inledning

1.1 Ämnet och dess bakgrund

Tillgången till rent dricksvatten och färsk mat är grundläggande förutsättningar för människans hälsa och existens på jorden. Föreställ dig ett scenario där maten och drycken du får i dig innehåller skadliga ämnen som långsamt ackumuleras i din kropp, något du kanske inte märker direkt men som på sikt kan påverka din hälsa negativt. Ett liknande scenario, avseende dricksvatten, blev verklighet för invånarna i Ronneby, där dricksvattnet förorenats med de hälsofarliga PFAS-kemikalierna. Livsmedelsverket anger att en exponering för PFAS kan påverka immunsystemet, hormonbalansen och levervärdena, samt kopplas till sänkt födelsevikt och leda till möjlig ökad risk för vissa cancerformer.¹

Vattnets juridiska status har varit föremål för rättslig prövning och utveckling under senare år. Högsta domstolen (HD) har, i NJA 2018 s. 475, fastslagit att vatten är att betrakta som lös sak, trots sin flytande form. Samtidigt har frågor om ansvar för föroreningar i vatten, särskilt gällande skadliga kemiska ämnen, väckt viktiga principfrågor i skadeståndsrätten. I ett rättsfall från 2023 prövade HD den nyuppkomna frågan om förhöjda PFAS-nivåer i blodet, orsakade av förorenat dricksvatten, kunde anses utgöra en personskada.

Den 21 oktober 2024 publicerades en analysrapport av Naturskyddsföreningen. I studien analyserades PFAS-halter i kranvatten från 63 fastigheter och sjövattnet från 19 svenska sjöar. Resultatet visar att PFAS påträffades i samtliga 19 sjöar och i kranvattnet hos 58 av de 63 fastigheterna. Kranvattnet som testats tillhör fastigheter både med egen brunn och kommunalt renat vatten.² Rapporten visar att 11 procent av dricksvattenproverna skulle överskrida EU:s kommande PFAS-gränsvärde som träder i kraft 2026.³

Utöver de frågor som redan har utretts i tidigare uppsatser om PFAS och dess potentiella koppling till framtida personskador uppstår nu ytterligare skadeståndsrättslig problematik i form av nya typer av saksador. En PFAS-förorening skulle exempelvis kunna uppkomma när

¹ Livsmedelsverket, "PFAS – Per- och polyfluorerade alkylsubstanser", [livsmedelsverket.se](https://www.livsmedelsverket.se), senast uppdaterad 2024-08-07, (besökt: 2024-10-28).

² Naturskyddsföreningen. *Analysrapport: PFAS i dricksvatten och ytvatten*, 2024-10-21, (besökt: 2024-10-29), s. 2.

³ A.a. s. 8.

grödor bevattnas med PFAS-förorenat vatten, vid försäljning av kontaminerade produkter, samt när djur och växter får i sig för höga halter av kemikalierna. Föreningen når i förlängningen konsumenter genom livsmedel, vilket visar att PFAS-föreningarna går bortom dricksvattnets områden och omfattar en allt större spridning av förorenade varor i vår vardag.

Sakskador relaterade till PFAS-utsläpp väcker nya frågor om hur sådana utsläpp bör regleras enligt skadeståndsrättsliga regler, vilket vidgar perspektivet och utmanar gränserna för både utomobligatorisk och inomobligatorisk skadeståndsrätt. PFAS-föreningarna blir alltmer komplexa och väcker ansvarsfrågor rörande uppkomna sakskador, vilka på sikt kan leda till personskador. Konsumenträttsliga aspekter uppstår när PFAS-förorenade livsmedel eller djur säljs till konsumenter från näringsidkare, vilket väcker funderingar om bevis-, ansvars- och preskriptionsregler för de skador som uppstår till följd av PFAS-föreningar. Därutöver aktualiseras miljöperspektivet när PFAS-föreningar kopplas till risken för framtida skador. Allt detta kräver en djupgående utredning för att klarlägga ansvarsfrågan.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att analysera skadeståndsrättsliga och ansvarsrättsliga utmaningar som uppstår vid hantering av sakskador orsakade av PFAS-föreningar. Däri undersöks produktansvarets och konsumentköprättens betydelse för ersättning av skador orsakade av PFAS-förorenade produkter, samt hur miljörättsliga faktorer och PFAS-föreningarnas långvariga påverkan inverkar på ansvarsfrågan. Slutligen behandlas de rättsliga konsekvenserna av sakskador orsakade av PFAS-föreningar, samt hur rätten till ersättning för sådana sakskador ser ut. Särskilt fokus ligger på hur sakskador, exempelvis från PFAS-förorenat dricksvatten, kan ge drabbade rätt till ersättning.

De frågeställningarna som behandlas och besvaras i uppsatsen är följande:

- Hur ser förutsättningarna ut för att få rätt till skadestånd för sakskador orsakade av PFAS-förorenat dricksvatten?
- Hur behöver svensk lagstiftning utvecklas för att hantera sakskador orsakade av PFAS-föreningar?

1.3 Metod och material

I uppsatsen eftersöks svaren till frågeställningarna i lagtext, rättspraxis, förarbeten och andra författade rättskällor i enlighet med den klassiska rättskälleläran.⁴ Den klassiska rättskälleläran kan indirekt förstås genom tolkande av regeringsformens (1974:152) (RF) 1 kap. 1 §, som fastslår att all offentlig makt utgår från folket och att makten utövas inom ramen för lagarna.⁵ Lagar, som uttrycker folkets vilja, används och tolkas i enlighet med rättskälleläran för att säkerställa att rättstillämpningen sker på ett systematiskt och legitimt sätt. På så sätt skapas en koppling mellan rättskälleläran och regeringsformens principer, vilket, genom min tolkning, kan föra dem samman och jämföras med varandra. I uppsatsen används också juridisk litteratur, såsom lagkommentarer, läroböcker eller juridiska tidskrifter. Den juridiska litteraturen är en viktig källa för att besvara frågeställningarna, trots att den anses ha ett lägre "rättskällevärde", jämfört med domar eller lagtext. Litteraturen är särskilt betydelsefull, eftersom dess författare har betydligt längre tid att analysera ett visst ämne jämfört med en lagstiftare eller domare. Dessutom använder domstolen själv juridisk litteratur i domskäl som vägledning vid bedömning av olika mål.⁶ I uppsatsen behandlas olika juridiska principer, exempelvis principen om "förorenaren betalar" eller "lex specialis". Principerna är tillämpbara för att ge vägledning om hur rättsregler bör tolkas. Principerna används också för att förklara bakgrunden till specifika regelverk (ratio legis), vilket hjälper till att förstå och tolka reglerna på ett korrekt sätt.⁷

Den klassiska rättskälleläran kan delvis sammankopplas med den rättsdogmatiska metoden som ständigt används genom hela uppsatsen när fakta inhämtas från skriftliga rättskällor.⁸ Rättsdogmatiken tillämpas redan i uppsatsens bakgrund och syfte där de uppkomna frågorna beskrivs och förklaras för att sedan utredas och analyseras genom resterande delar i uppsatsen.⁹ Genom att kritiskt granska rättskällor som exempelvis rättsfall och lagtext kan nya perspektiv och tolkningar av juridiken framträda. Det öppnar upp för rättsdogmatisk kritik, vilket är en central del av den rättsdogmatiska metoden.¹⁰ Doktrin spelar en viktig roll för jurister och för att beskriva rättsläget. Trots att doktrinen inte är lika direkt tillämplig som

⁴ Ramberg, Christina, *Rättskällor: en introduktion*, uppl. 2, Norstedts Juridik AB, 2024, s. 13.

⁵ Ramberg, *Rättskällor: en introduktion*, s. 13.

⁶ A.a. s. 76–77.

⁷ A.a. s. 85.

⁸ Kleineman, Jan, Rättsdogmatisk metod, *Juridisk metodlära*, uppl. 2, Maria Nääv och Mauro Zamboni (red.), s. 21.

⁹ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 30.

¹⁰ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 33–34.

lagtext eller rättspraxis är den nödvändig för att på ett lättillgängligt sätt sammanlänka de olika delarna av juridiken, skapa en starkare helhet och bidra till rättsutvecklingen.¹¹ I uppsatsen används doktrin som stöd för att tydligare förstå rättskällornas innebörd och för att besvara frågeställningarna. Dessutom kan uppsatsen innehålla viss kritik både mot doktrin och rättskällor, för att på ett effektivt sätt nå fram till svaren på frågeställningarna.

I uppsatsen och inom ramen för rättsdogmatik används de två argumentationsformerna: *de lege lata* och *de lege ferenda*. Den förstnämnda används i uppsatsen när det gällande rättsläget presenteras och den andra argumentationen förklarar hur rättsläget bör se ut.¹² En *de lege lata*-argumentation kan liknas vid en domstols granskning av rättsligt material för att avgöra ett nytt mål, vilket kan jämföras med hur arbetet utförs vid besvarandet av frågorna i uppsatsen.¹³ Genom tillämpning av olika argumentationsformer får doktrinen en central roll i uppsatsen, särskilt vid identifiering av brister i skadeståndsrätten och förslag på möjliga lösningar. Doktrinen är viktig för att rättskällor vanligtvis inte kritiserar sig själva, utan främst beskriver det aktuella rättsläget.¹⁴ I uppsatsen används doktrinen, som exempelvis juridisk litteratur och lagkommentarer, för att belysa olika tolkningar av rättspraxis och lagtext. Genom att analysera dessa tolkningar kan jag vidareutveckla resonemanget, identifiera nya juridiska utmaningar och föreslå alternativa lösningar för de obesvarade frågeställningarna.

I både rättskälleläran och den rättsdogmatiska metoden används tolkningar av gällande rätt för att lösa juridiska problem. Juristens roll är att tolka rättskällorna och tillämpa dem för att nå korrekta lösningar. Att juristen, genom sin tolkning, avgör hur lagen ska användas i en viss situation överensstämmer med den hermeneutiska läran som betonar betydelsen av förståelse och tolkning i rättsliga sammanhang.¹⁵ I hermeneutiken anses inte gällande rätt vara den enda avgörande faktorn vid rättslig problemlösning, utan juristen har sista ordet.¹⁶ Det skulle kunna stå i kontrast till den grundlagsstadgade principen i RF att "den offentliga makten utövas under lagarna", se 1 kap. 1 § 3 st.. I uppsatsen används den hermeneutiska läran som en vägledning vid tolkningen av gällande rätt. Rättsregler betraktas som en dynamisk process som påverkas av kontexten och tidigare rättsliga tolkningar. Samtidigt förblir en

¹¹ A.a. s. 34, 36; Frändberg, Åke, *Vad sker inom den rättsdogmatiska forskningen?*, SvJT 2023, (JUNO), (besökt: 2025-02-06).

¹² Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 36.

¹³ Ramberg, *Rättskällor: en introduktion*, s. 15.

¹⁴ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 36.

¹⁵ Samuelsson, Joel, Hermeneutik, *Juridisk metodlära*. uppl. 2, Maria Nääv och Mauro Zamboni (red.), s. 377, 386.

¹⁶ Samuelsson, Hermeneutik, s. 386.

rättsdogmatisk metod ledande genom hela uppsatsen, vilket understryker juristens aktiva roll i rättstillämpningen och tolkningen av rättsregler och andra rättsliga slutsatser.

1.4 Avgränsningar

I uppsatsen fokuseras det på svensk rätt, vilket innebär att utländsk rätt avgränsas bort. I avsnittet om culpaansvar beskrivs två former av skadeståndsskyldighet för annans vållande, vilka är arbetsgivarens och vårdnadshavares principalansvar. Endast två korta exempel på skadeståndsansvar för annans culpösa handlande tas upp, för att illustrera att det inte enbart är den som orsakar skadan som kan bli ersättningsskyldig, utan även andra kan hållas ansvariga.

Avsnittet om ideell skada beskrivs enbart till den nivå att läsaren ska erhålla tillräcklig förståelse för vidare läsning av uppsatsen. Området fördjupas inte ytterligare, eftersom tyngdpunkten i uppsatsen inte ligger på sveda och värk eller frågor rörande personskador. Avseende det konsumentköprättsliga avsnittet beskrivs enbart konsumentköplagens regler om produktskador, eftersom övriga köprättsliga regler saknar betydelse för uppsatsen. Likadant avgränsas reglerna bort för behandling av olika former av garantier. Avsnittet om preskription är avgränsat till den omfattning som behövs för att läsaren ska förstå dess betydelse och för att möjliggöra en analys av preskription i relation till uppsatsens frågeställningar.

1.5 Studentuppsatser

Efter det banbrytande rättsfallet från 2023 (NJA 2023 s. 916) har det skrivits en handfull uppsatser som belyser olika aspekter av PFAS. I uppsatserna behandlas bland annat hur risker kan betraktas som den verkliga skadan,¹⁷ PFAS-problematik med inriktning mot miljöfrågor och dricksvatten i enlighet med artikel 8 i Europakonventionen,¹⁸ vidare analys av PFAS målet i Ronneby med fokus på personskada,¹⁹ samt kopplingen mellan person- och saksksadebegreppet i försäkringsrätten.²⁰ I en av uppsatserna granskas PFAS-kemikalierna med särskilt fokus på EU:s begränsningsrapport.²¹ I en sista uppsats behandlas miljöperspektivet och kemikalieregleringen med inriktning mot PFAS-förorenat

¹⁷ Hannerstål, Carolina, "Risk som färdig skada" (Stockholm universitet, 2023).

¹⁸ Olsson, Siri, "Den befogade oron" (Örebro universitet, 2022).

¹⁹ Ehrenström Germer, Allan, "Exponerade för evighetskemikalier", (Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 2023).

²⁰ Ellervik, Casper, "Ersättningsmöjligheter när en ökad risk för sjukdom har inträffat", (Linköpings universitet, 2024).

²¹ Fredman Smith, Andrea, "Det är inte bara PFAS" (Handelshögskolan vid Karlstad universitet, 2023).

dricksvatten.²² Uppsatsen som jag skriver tar avstamp i tidigare uppsatser. Det som särskiljer min uppsats och tillför ett betydande nyhetsvärde är dess fokus på sakskadebegreppet, produktansvaret och miljöperspektivet för PFAS-förorenade föremål, samt en analys av den skadelidandes rätt till ersättning. I uppsatsen erbjuds en ny vinkel på hur PFAS-föroreningar sprids i samhället och det behandlas hittills obesvarade skadeståndsrättsliga frågor kopplade till PFAS-föroreningar och sakskador.

1.6 Disposition

I det första kapitlet i uppsatsen introduceras ämnet och dess relevans. Jag redogör för syftet och de centrala frågeställningarna som senare besvaras i uppsatsen. Därutöver behandlas uppsatsens avgränsningar, samt den metod och det material som används i arbetet. Avslutningsvis presenteras dispositionen för hela uppsatsen för att ge en översikt över dess struktur. I uppsatsens andra kapitel presenteras de grundläggande skadetyperna i skadeståndsrätten och en introduktion till PFAS och dess miljöpåverkan. Syftet är att ge läsaren nödvändig bakgrundskunskap för att underlätta förståelsen av de efterföljande kapitlen. Kapitlet belyser de centrala funktionerna och rättsliga principerna, vilket skapar en teoretisk grund för den fortsatta analysen i uppsatsen. I uppsatsens tredje kapitel behandlas enbart de skadetyper som är relevanta för uppsatsen. I kapitlet berörs olika typer av skador som kan kopplas till PFAS. Det inleds med sakskador, som avser skador på fysisk egendom, följt av personskador, där påverkan på människors hälsa diskuteras. Avsnittet om personskador syftar till att ge läsaren en grundläggande förståelse för denna skadetyper, vilket underlättar läsarens förståelse av rättsfallet från 2023 och varför rättsfallet kan kopplas vidare mot sakskador. Förmögenhetsskador tas också upp, med fokus på ekonomiska förluster, samt miljöskador relaterade till PFAS-förorenad natur och de produktskador som kan uppkomma.

I det fjärde kapitlet presenteras PFAS-kemikalier mer djupgående än det tidigare gjorts i uppsatsen. I kapitlet presenteras bland annat det banbrytande rättsfallet från 2023, om det finns skillnader med att erhålla PFAS-förorenat vatten från egen brunn eller kommunalt vatten och riskerna med PFAS-orsakade sak- och produktskador. I det femte kapitlet behandlas bevisning och kausalitetsproblem på en översiktlig nivå, utan att gå in på detaljer. Syftet är att ge en introduktion till bevisningens grundläggande principer samt de krav som ställs för att få rätt till ersättning, vilket fungerar som ett stöd för analysen av

²² Hård af Segerstad, Ebba, "Det brinner i knutarna" (Örebro universitet, 2020).

frågeställningarna. I kapitlet redogörs det för de bevisregler och hur preskription påverkar rätten till ersättning för den skadelidande. Det belyses vilka beviskrav som krävs för att olika typer av skador ska kunna ersättas.

Det sjätte kapitlet utgör den huvudsakliga analysen i uppsatsen. I kapitlet analyseras den fakta som inhämtats i de föregående kapitlen för att, i kapitel sju, besvara uppsatsens frågeställningar. I avsnitt 6.1.2 behandlas adekvat kausalitet. Det avsnittet avviker från den övriga strukturen i analyskapitlet, eftersom adekvat kausalitet endast diskuteras i underkapitel 6.1 och inte i de följande underkapitlen. Syftet är att redogörelsen i 6.1.2 ska vara tillräckligt allmän för att undvika att ämnet behöver behandlas på nytt i underkapitlen 6.2 och 6.3. Förutom den huvudsakliga analysen i kapitel 6, innehåller uppsatsen även korta slutsatser och analysavsnitt i övriga kapitel. Analysavsnitten syftar till att sammanfatta och koppla samman faktadelarna, vilket underlättar förståelsen för hur de olika delarna av uppsatsen förhåller sig till varandra. Placeringen av analysinslagen är avsiktlig och syftar till att skapa en mer sammanhängande och logisk framställning som underlättar läsarens förståelse för ämnet i uppsatsen.

2 Introduktion till skadeståndsrätt och PFAS

2.1 Skadebegreppet och skadeståndslagens syfte

2.1.1 Grunden i svensk skadeståndsrätt

I Sverige kan skadeståndslagen tillämpas när någon vill kräva ersättning från en skadevällande person, så länge inget annat är avtalat, se 1 kap. 1 § SkL.²³ Lagen är dispositiv och principen om *lex specialis* blir användbar, vilket innebär att annan tillämplig lag ska användas i första hand eller parallellt med skadeståndslagen.²⁴ I skadeståndslagen finns fyra typer av skador. Dessa är sak-, person-, förmögenhets- och ideella skador och för att rätt till skadestånd ska utdömas måste en skada vara orsakad som uppfyller rekvisiten för ersättning enligt någon av dessa fyra skadetyper.²⁵ Minst en fysisk eller juridisk person måste genom vårdslöst och aktivt, eller i undantagsfall passivt, handlande orsaka skada för att skadeståndsansvar och skadeståndsskyldighet ska uppkomma.²⁶ Min slutsats är att skadeståndsrätten existerar för att uppmuntra människor att agera ansvarsfullt och varsamt i sin omgivning. Genom att föreskriva ekonomisk ersättning till den skadelidande vid vårdslöst handlande kan skadeståndsrätt fungera som en pådrivande faktor för att förebygga skador och främja ansvarstagande i samhället.

2.1.2 Reparativ- och preventiv funktion

Den reparatoriska funktionen innebär att den skadelidande ska få rätt till ekonomisk ersättning för den skada som har uppkommit, på samma sätt som en reparation, oavsett vilken skadetyper som orsakats.²⁷ I enlighet med svensk lagstiftning ska den skadeståndsskyldige ersätta den skadelidande för en uppkommen person- eller sakskada, enligt culparegeln, se 2 kap. 1 § SkL.²⁸ Därutöver ska andra ersättningsbara skadetyper också ersättas, som exempelvis ren förmögenhetsskada, som innebär att någon enbart lider ekonomisk skada utan att annan skadetyper också uppkommer, se 1 kap. 2 § SkL.

²³ Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, Uppl. 12:1, 2023, s. 26.

²⁴ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 1 kap. 1 §, Karnov, (besökt: 2024-11-21).

²⁵ Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, Uppl. 2, 2023, s. 21.

²⁶ Radetzki, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, s. 26–27.

²⁷ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 35.

²⁸ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 2 kap. 1 §, Karnov, (besökt: 2024-11-21).

Ett syfte med skadestånd är att minska antalet skador genom att främja ansvarsfullt beteende, vilket är kärnan i skadeståndsrättens preventiva funktion. Genom att ekonomiskt belasta den som orsakat skada med ersättningsskyldighet skapas en avskräckande effekt som uppmuntrar individer att undvika att orsaka skador.²⁹ Den preventiva funktionen betonas också inom området för produktansvar, med ambitionen att minimera antalet produkter som orsakar skador och därigenom höja produktsäkerheten. Strikta skadestandsregler syftar till att öka näringsidkarens medvetenhet om vikten av att producera säkra produkter och därigenom förstärka dennes ansvarstagande.³⁰ Inom miljöskadeområdet tillämpas den preventiva funktionen för att förebygga och begränsa verksamheters negativa påverkan på miljön och naturen. Ett exempel på en preventiv funktion är att den verksamhet, eller i vissa fall den fastighetsägare, som orsakar miljöskador också ska åtgärda skadorna på bästa möjliga sätt, enligt 10 kap. 2–3 §§ MB.³¹ Den preventiva funktionen gör miljöskadestånd till ett effektivt verktyg för att stimulera verksamheter att vidta förebyggande åtgärder mot miljöskador. Genom strikt ansvar, oberoende av vållande, samt principen att “förorenaren ska betala”, skapas incitament för att implementera skyddsåtgärder och minska risken för framtida miljöskador.³² Den preventiva funktionen är viktig, men eftersom skador inte kan förebyggas helt är den reparativa funktionen minst lika betydelsefull, både för individer och för samhället i stort. Noterbart är att den reparativa funktionen, i huvudsak, innebär en omfördelning av förlusten av skadans värde från skadelidande till skadevållaren.³³

2.2 Utom- och inomobligatoriskt skadeståndsansvar

Utomobligatoriskt skadeståndsansvar innebär att skador uppstår till följd av någons vårdslösa handlande, ofta utanför ett avtalsrättsligt förhållande.³⁴ Inomobligatoriskt skadestånd uppkommer när skada orsakas inom ett avtalsrättsligt förhållande.³⁵ Det innebär att det första ansvaret vanligtvis hänförs till de traditionella skadestandsreglerna i SkL, se 1 kap. 1 § SkL, medan det andra ansvaret oftast uppstår vid kontraktsbrott mellan parter, där istället

²⁹ Radetzki, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, s. 15.

³⁰ Prop. 1990/91:197, s. 10.

³¹ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 10 kap. under rubriken Inledning.

³² Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. under rubriken Inledning, Allmänt om kapitlets bestämmelser.

³³ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 36.

³⁴ A.a. s. 85.

³⁵ A.a. s. 85.

skadeståndet kan regleras i kontraktet vid sidan av SkL.³⁶ Utomobligatoriska speciallagar vid sidan av SkL kan vara produktansvarslagen eller miljöbalken.³⁷

2.3 Kausalitet och adekvans

Kausalitet är ett annat ord för orsaksförhållande som innebär att en handling har resulterat i en uppkommen skada.³⁸ I skadeståndsrätten är det viktigt att förstå att vållandet inte enbart behöver vara den huvudsakliga orsaken till en skada, utan kan även vara en bidragande faktor, så länge skadan inte hade inträffat utan den faktorn.³⁹ Kausalitet innebär förhållandet mellan en persons handlande och den skada en annan person drabbas av till följd av den utförda handlingen.⁴⁰ Inom kausalitetsområdet är begreppet "adekvans" relevant, vilket innebär att en specifikt utförd handling resulterar i en uppkommen skada. Det ska också vara rimligt förutsägbart att en viss handling kan orsaka en specifik skada.⁴¹ Inte allt för sällan sätts begreppen ihop och bildar den sammansatta frasen: "adekvat kausalitet", vilken ofta används i skadeståndsrätten för att beskriva förhållandet mellan handling och skada.⁴² Ett klassiskt exempel som illustrerar adekvat kausalitet är det så kallade "Bensincisternmålet" (NJA 1931 s. 7). I målet tömde en person en cistern på bensin, och under tömningsprocessen läckte bensinen ut i en hamn. Strax därefter kastade en utomstående person en brinnande tändsticka i hamnen, vilken antände bensinen och orsakade en brand som förstörde ett fartyg. HD bedömde att den vårdslösa hanteringen vid tömningen av cisternen, som orsakade bensinläckan, var en adekvat orsak till branden och fartygets förstörelse. HD ansåg att branden troligen inte hade inträffat om bensinen inte hade läckt ut och blivit antändbar, vilket gjorde att den vårdslösa tömningen av cisternen bedömdes som adekvat orsak till bensinens antändande och fartygets förstörelse. Adekvat kausalitet är därför av betydande vikt i skadeståndsrätten för att avgöra om skadeståndsansvar föreligger.

2.4 Culpaansvar

Den klassiska culparegeln finns i 2 kap. 1 § SkL. Culpa är synonymt med begreppen vårdslöshet eller oaktsamhet.⁴³ Det innebär att en person är skyldig att handla med tillräcklig

³⁶ Radetzki, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, s. 16.

³⁷ A.a. s. 18.

³⁸ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 185.

³⁹ A.a. s. 188.

⁴⁰ Radetzki, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, s. 28–29.

⁴¹ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 194.

⁴² A.a.

⁴³ Nationalencyklopedien, "culpa", (besökt: 2025-01-08).

omsorg för att undvika skadeståndsskyldighet genom orsakande av skada.⁴⁴ Culpa är med andra ord synonymt med begreppen vårdslöst och oaktsamt agerande, vilket också beskrivs med ordet vållande. Om en person agerar på ett culpöst sätt och orsakar skada för någon annan, kan handlingen leda till skadeståndsansvar.⁴⁵ Grundregeln är alltså att culpöst eget handlande kan leda till skadeståndsskyldighet. Utöver skadeståndsskyldighet för eget handlande kan också skadeståndsskyldighet genom annans handlande uppkomma. Ett exempel är en arbetsgivares principalansvar som innebär att arbetsgivaren kan bli ersättningsskyldig för arbetstagares vårdslösa handlande i tjänsten, se 3 kap. 1 § SkL. Principalansvaret avseende arbetstagares fel i tjänsten är ett skydd för tredje mans uppkomna skada genom arbetstagares fel utförda i tjänsten.⁴⁶ Därutöver har vårdnadshavare också en form av principalansvar för sina barns culpösa handlande. Vårdnadshavare kan bli skadeståndsskyldiga, se 2 kap. 1 § SkL, om de brister i sin uppsikt över barnen, de ansvarar för, som vårdslöst orsakar annan person skada, se 6 kap. 2 § 2 st. föräldrabalken (1949:381).⁴⁷

2.5 Strikt ansvar

Till skillnad från culpaansvar kräver strikt ansvar inte att en culpös handling har förekommit. Det innebär att risken för skada är så hög att det saknar betydelse om skadan orsakats genom vårdslöshet eller inte för att skadelidande ska kunna få rätt till ersättning.⁴⁸ Skillnaden mellan strikt ansvar och rent strikt ansvar är att det senare utgör en ännu mer långtgående ansvarsnivå, som i regel tillämpas på verksamheter förknippade med särskilt farliga aktiviteter.⁴⁹ Om en produkt, i enlighet med PAL, uppvisar en säkerhetsbrist och orsakar en person eller en sak skada, är den ansvarige aktören underkastad rent strikt skadeståndsansvar. Det innebär att produkttillverkaren är skyldig att ersätta skador på person eller egendom som orsakats av en defekt produkt, oavsett om tillverkaren agerat vårdslöst eller inte, se 1 § 1 st. PAL.⁵⁰ I PAL anges inte uttryckligen att culpa krävs för skadeståndsskyldighet, vilket indirekt leder till att rent strikt ansvar tillämpas.⁵¹ Strikt ansvar avser även verksamheter som orsakar

⁴⁴ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren under rubriken Inledning 1, Lagstiftningsarbetet.

⁴⁵ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren under rubriken Inledning 1, Lagstiftningsarbetet.

⁴⁶ SOU 1964:31, s. 34.

⁴⁷ Oldenstedt, Boel, *föräldrabalken (1949:381)*, 6 kap. 2 §, (besökt: 2024-11-30).

⁴⁸ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 163.

⁴⁹ A.a. s. 166.

⁵⁰ Dufwa, Bill W., *Produktansvarslag (1992:18)* 1 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-02).

⁵¹ Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, *Produktansvarslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-03-30, Version 3J, JUNO), kommentaren under rubriken Produktansvarets innebörd, Bakgrunden.

miljöskador, förutsatt att skadorna överstiger vad som anses tolerabelt enligt gällande rätt.⁵² Strikt ansvar tillämpas därför på verksamheter där det föreligger en hög risk för att skador orsakas på personer, saker eller miljön både i och utanför verksamheten. Sådana verksamheter anses ofta vara farliga, och det strikta ansvar som kan åläggas dem regleras vanligtvis i miljöbalken. Personer som verkar i sådana verksamheter bör ha kunskap om de risker som verksamheten medför och förstå de potentiella faror som kan drabba tredje part om något går fel. Det strikta ansvaret kan således ses som ett förebyggande skydd mot de faror som kan uppstå vid eventuella fel i verksamheten.

2.6 PFAS

De hälsofarliga och icke-nedbrytningsbara evighetskemikalierna PFAS är ett samlingsnamn för fler än 10 000 högfluorerade ämnen.⁵³ PFAS-föreningar är idag ett av de mest allvarliga miljöhoten och den främsta orsaken till föroreningar i svensk dricksvattenproduktion.⁵⁴ De vanligaste kemikalierna i PFAS-substansen är PFOS och PFOA. PFAS är skapat av människan och kan inte framställas av naturen själv. Kemikalierna kan färdas långa sträckor med oss människor eller via luft och vatten och hamna på platser där PFAS inte borde finnas, eftersom ämnet inte kan brytas ned.⁵⁵ PFAS har tillverkats under relativt många år och finns i vardagliga saker, som exempelvis impregneringsspray, skidvalla och brandskum.⁵⁶ I Sverige är brandövningsplatser de främsta källorna till PFAS-utsläpp. Brandskum, som används under brandövningarna, rinner bort och förorenar vattendrag och mark i närliggande områden, vilket bidrar till spridningen av föroreningarna i naturen. Andra utsläppskällor i Sverige är reningsverk eller nedfall av PFAS-kemikalier från flygplansutsläpp. Att rena PFAS-förorenad mark är utmanande, men genom användande av reningsverktyg innehållande aktivt kol kan förorenat vatten renas och bli drickbart igen.⁵⁷

Rättsfallet NJA 2023 s. 916 handlar om PFAS-förorening av dricksvattnet i Ronneby till följd av militära brandövningar, där brandskum med PFAS användes. Föroreningen resulterade i att

⁵² Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. under rubriken Inledning, Allmänt om kapitlets bestämmelser.

⁵³ Kemikalieinspektionen, "PFAS i vardagsvaror - råd till privatpersoner", kemi.se, senast uppdaterad 2024-10-03, (besökt: 2024-12-03).

⁵⁴ SOU 2024:82, s. 102.

⁵⁵ Kemikalieinspektionen, "PFAS i vardagsvaror – råd till privatpersoner".

⁵⁶ A.a.

⁵⁷ Kemikalieinspektionen, "PFAS", kemi.se, senast uppdaterad 2024-11-26, (besökt: 2024-12-03).

befolkningen fick skadligt höga nivåer av PFAS-kemikalier i sina kroppar. HD fastslog i målet att förhöjda halter PFAS i kroppen, orsakade utan individens vetskap, skulle kunna innebära en potentiell framtida personskada. Följaktligen ansågs de drabbade ha rätt till skadestånd för den onormalt höga exponeringen av PFAS. När PFAS-kemikalierna, från brandskummet, förorenade vattendragen uppstod ett bekymmer, eftersom kemikalierna inte kan brytas ned av naturens egen regi. Det innebär att kemikalierna fortsätter förorena miljön och förblir i naturen tills människan aktivt avlägsnar den.⁵⁸ Låga halter av PFAS är vanliga att få i sig, främst genom mat som fisk eller grödor odlade med vatten innehållande PFAS. PFAS kan även lagras i kroppen genom inandning av förorenad luft, vilket på sikt kan öka risken för sjukdomar som cancer och förhöjt kolesterol.⁵⁹

⁵⁸ Kemikalieinspektionen, "PFAS i vardagsvaror – råd till privatpersoner".

⁵⁹ Livsmedelsverket, "PFAS – Per- och polyfluorerade alkylsubstanser".

3 Skadetyper

3.1 Sakskada

3.1.1 Definition

Begreppet sakskada är inte uttryckligen definierat i skadeståndslagen.⁶⁰ I lagen anges enbart att en sakskada som åsamkas en person genom culpöst handlande ska ersättas, se 2 kap. 1 § SkL. Definierande av begreppet sakskada kan låta enkelt, eftersom det i praktiken borde innebära att någon persons sak har förstörts. Riktigt så enkelt förklarat är inte begreppet sakskada. Begreppet sakskada innebär en fysisk skada på fast eller lös egendom. Skadan kan medföra rätt till ekonomisk ersättning för att återställa egendomen till sitt ursprungliga skick.⁶¹ Det ovan nämnda kan förstås som den grundläggande definitionen av begreppet sakskada. Därutöver kan andra ekonomiska konsekvenser uppstå vid sakskada, såsom förmögenhetsskador, resekostnader till och från en reparationsplats samt övriga utgifter som den skadelidande kan behöva för att återställa den skadade egendomen.⁶²

I rättsfallet NJA 1996 s. 68 utvecklades synen på sakskador från att innefatta uppenbara fysiska skador på egendom till ett nytt synsätt på begreppet. I rättsfallet hade ett handelsbolag levererat komponenter (smidda flänsämnen) till Volvo Flygmotor AB som skulle sammansvetsa dessa med en annan komponent och därmed bilda en helt ny produkt. Det visade sig efter sammansvetsningen att den inköpta komponenten, från handelsbolaget, var av bristande kvalitet, vilket resulterade i att den nya sammansvetsade produkten blev obrukbar. Volvo Flygmotor AB krävde därför skadestånd från handelsbolaget, eftersom de nya sammansvetsade produkterna i sin helhet behövde kasseras, för att flänsämnena från handelsbolaget var av bristande kvalitet. HD fastslog i målet att när två komponenter sammansvetsas till en ny produkt, där en av de sammansvetsade komponenterna visar sig vara av bristande kvalitet, utgör detta sakskada på den färdigkomponerade produkten. Slutsatsen från rättsfallet är att en defekt komponent i en sammansatt produkt kan medföra att hela produkten anses behäftad med sakskada, vilket innebär att hela produkten betraktas som skadad. Om så är fallet kan den skadelidande ha rätt att kräva skadestånd från den leverantör som tillhandahållit den bristfälliga komponenten.

⁶⁰ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 2 kap. 1 §, Karnov, (besökt: 2024-12-05).

⁶¹ Prop. 1972:5, s. 578–579.

⁶² Radetzki, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, s. 22.

Begreppet sakskada omfattar exempelvis förlust av egendom, försämring av dess skick eller skada, samt värdeminskning på egendomen. Det kan resultera i att den som drabbas av värdeminskning på sin egendom kan få rätt till ersättning, antingen helt eller delvis.⁶³ Efter tolkning av propositionen till skadeståndslagen kan slutsatsen dras att stöld av egendom också räknas in under sakskadebegreppet. Det beror på att egendomens värde för den rättmätige ägaren blir noll efter stölden, eftersom den skadelidande inte längre har egendomen i sin besittning.⁶⁴ Förlust av pengar, som exempelvis sedlar och mynt, omfattas också av begreppet sakskada i relation till värdeförlusten av pengarnas värde.⁶⁵

3.1.2 Ersättningsmöjligheter

När en sakskada uppstår har den skadelidande rätt till ersättning motsvarande egendomens värde, vilket innebär att denne ska kompenseras med det belopp som krävs för att återställa egendomen till dess ursprungliga skick, se 5 kap. 7 § 1 st. 1 p. SkL. Det är av betydelse att beakta åldersavdrag och egendomens skadestatus för att säkerställa att skadelidande får rätt till korrekt ersättning.⁶⁶ Kostnader som är svåra att undvika till följd av sakskadan vid återställande av den skadade egendomen till dess ursprungliga skick, såsom transportkostnader till reparationsplats eller liknande ska ersättas, se 5 kap. 7 § 1 st. 2 p. SkL.⁶⁷ Likaledes ska den inkomstförlust som uppstår för den skadelidande vid återställandet av den skadade egendomen ersättas, se 5 kap. 7 § 1 st. 3 p. SkL.

3.2 Personskada

3.2.1 Definition

Skadeståndslagen definierar inte begreppet personskada utan lagen beskriver enbart att den som genom culpa vållar annan personskada ska ersätta skadan, se 2 kap. 1 § SkL.⁶⁸ Personskada innebär att en person fysiskt och/eller psykiskt har åsamkats skada, som exempelvis brutna ben, inre blödningar eller att någon har fått sin psykiska hälsa negativt

⁶³ Prop. 1972:5, s. 580.

⁶⁴ A.a.

⁶⁵ Conradi, Erland, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada?*, SvJT 1981-10-01, (besökt: 2024-12-05), s. 172.

⁶⁶ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)* 5 kap. 7 § 1 p., Karnov, (besökt: 2024-12-06).

⁶⁷ Prop. 1972:5, s. 580.

⁶⁸ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 2 kap. 1 §, Karnov, (besökt: 2024-12-06).

påverkad.⁶⁹ Grunden för en personskada är att ett defekt tillstånd måste uppstå hos den skadelidande för att en personskada ska anses vara orsakad.⁷⁰ Den tesen ändrades efter HD:s dom i rättsfallet från 2023, där det inte längre krävdes att ett defekt tillstånd behövde påvisas för att personskada skulle anses föreligga.⁷¹ Efter domen råder osäkerhet om huruvida framtida potentiella defekttillstånd hos personer ska anses som orsakade personskador i allmänhet, eller om de endast ska omfattas i situationer som liknar omständigheterna i rättsfallet från 2023.

3.2.2 Ideell skada

Med rent ideell skada förstås sådan skada som uppkommer utan att någon fysisk skada uppkommit. Det kan exempelvis vara kränkning genom brott som åsidosätter annans frihet eller ära, vilket kan ge den skadelidande rätt till ersättning, se 2 kap. 3 § 1 st. SkL. Vissa yrkesgrupper, såsom poliser eller andra med särskild beredskap, bör i tjänsten acceptera högre gränser för vad som anses vara en allvarlig kränkning innan rätt till ersättning kan göras gällande, jämfört med personer utanför dessa yrken.⁷²

3.2.3 Ersättningsmöjligheter

Den som åsamkats personskada ska av skadevällaren ersättas ekonomiskt, se 5 kap. 1 § 2 st. SkL. Ersättningen avser sjukvårdskostnad med därtill kommande kostnader, och skälig kompensation till den skadelidandes närmast anhöriga, se 5 kap. 1 § 1 st. 1 p. SkL. Ersättning för psykiska besvär till närstående bedöms oftast som skälig i de fall skadelidande har avlidit, alternativt när den skadelidande erhållit sådana skador att livet varit i fara under lång tid efter skadehändelsen.⁷³ Utöver sjukvårdskostnad kan den skadelidande få rätt till ersättning för den inkomstförlust som personskadan resulterat i, eftersom denne inte kunnat arbeta under läkeprocessen, se 5 kap. 1 § 1 st. 2 p. SkL.⁷⁴ Den tredje typen av personskada är ideell skada, för vilken ersättning kan utgå för tillfälligt fysiskt och psykiskt lidande, såsom sveda och värk, se 5 kap. 1 § 1 st. 3 p. SkL. Att fastställa ekonomisk ersättning för ideell skada är utmanande eftersom upplevelsen av psykiska besvär skiljer sig mellan individer. Staten har

⁶⁹ Randquist, Madeleine, Christensson, Malin, Granlund, Magnus, Lund, Lars, Olofsson, Christer, Söndergaard, Jimmie & Wernheden, Fredrik, *Ersättning vid personskada*, Uppl. 30:1, Lund: Studentlitteratur AB, 2024, s. 36.

⁷⁰ Randquist m.fl., *Ersättning vid personskada*, s. 37.

⁷¹ Se avsnitt 4.1.1.

⁷² Prop. 2021/22:198, s. 25.

⁷³ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 5 kap. 1 § under rubriken 5:1.3. Begreppet personskada.

⁷⁴ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 5 kap. 1 § under rubriken 5:1.6. Sjukvårdskostnad och andra kostnader.

därför infört schablonbelopp och tabeller som anger ersättning för liknande skador, för att målen ska behandlas så rättvist som möjligt.⁷⁵

3.3 Ren förmögenhetsskada

En ren förmögenhetsskada innebär att en person enbart har åsamkats ekonomisk skada utan att denne också orsakats person- eller sakskada, se 1 kap. 2 § SkL. Ett exempel på ren förmögenhetsskada är när någon genom bedrägeri lurar en annan att överföra pengar, vilket enbart leder till en ekonomisk förlust för den drabbade.⁷⁶ Skadeståndslagen beskriver att om en ren förmögenhetsskada uppkommer genom brott ska skadan ersättas, se 2 kap. 2 § SkL. Ren förmögenhetsskada kan även uppstå inom kontraktsrättsliga förhållanden, exempelvis när en person har ingått avtal under vilseledande omständigheter i syfte att den andra medkontrahenten ska tillgodogöra sig en ekonomisk fördel på den förstnämndas bekostnad.⁷⁷

3.4 Produktskador

3.4.1 Produktansvar

Den indispositiva produktansvarslagen innehåller regelverket för skador som en produkt med säkerhetsbrist orsakar en person eller sak, se 1 & 5 §§ PAL. En produkt enligt PAL kan jämföras med en lös sak eller en lös sak som har sammanfogats med andra lösa saker till en ny lös eller fast sak, där den sammanfogade enheten betraktas som en självständig nyskapad produkt, se 2 § 1 st. PAL. Gaser, vätskor, levande djur eller grönsaker är också exempel på produkter som omfattas av PAL.⁷⁸ Produktansvar, enligt PAL, innebär, som ovan nämnt, strikt ansvar för den person som är ansvarig för produktens säkerhet.⁷⁹ En säkerhetsbrist innebär att en lös sak inte uppfyller de säkerhetskrav som marknadsföringen eller produktens användningsområde förutsätter.

Den uppkomna person- eller sakskadan ska dels ha orsakats av en produkt med säkerhetsbrist, dels kunna härledas till den person som påstås vara ansvarig för produktens bristfällighet, för

⁷⁵ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 5 kap. 1 § 1 st. 3 p., Karnov, (besökt: 2024-12-06).

⁷⁶ Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, 1 kap. 2 §, Karnov, (besökt: 2024-12-08).

⁷⁷ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 2 kap. 2 § under rubriken 2:2.1. Allmänt.

⁷⁸ Prop. 1990/91:197, s. 91.

⁷⁹ Se avsnitt 2.5.

att produktansvarslagen ska kunna åberopas.⁸⁰ Skador som uppstår på produkten med säkerhetsbrister omfattas inte av ersättning enligt produktansvarslagen, se 1 § 2 st. PAL. De skador som uppstår på själva produkten kan bli ersatta med tillämpande av konsumentköprättens regelverk.⁸¹ Den skadeståndsskyldige, enligt produktansvarslagen, är vanligtvis tillverkaren eller den som har producerat eller samlat in den bristfälliga produkten som sedan säljs eller överlämnas till en annan person, se 6 § 1 st. 1 p. PAL. Tillverkandet av en produkt innebär att den industriellt framställs eller bearbetas. Begreppet "frambringa" innebär att en produkt odlas eller föds fram som växter eller djur och begreppet insamling innebär att plocka vilda växter, fiska eller jaga.⁸² En person som har importerat en produkt från ett annat land för att sälja den i Sverige, eller den som marknadsfört en produkt med eget namn eller varumärke för att kopplas samman med säljaren, ska anses ansvarig för produktens säkerhet gentemot köparen, se 6 § 1 st. 2–3 p. PAL.

3.4.2 Produktansvar för vatten

Den kemiska föreningen vatten (H₂O) har länge varit svår att klassificera i en specifik egenskapskategori. År 2018 klargjorde HD, i NJA 2018 s. 475, att vatten ska betraktas som lös sak och därmed omfattas av PAL. Vatten som yrkesmässigt levereras från kommunala bolag, se lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (vattentjänstlagen) (VtjL) 2 §, och som ska vara lämpligt för normal hushållsanvändning kan också omfattas av produktansvar.⁸³ Därutöver fastslog HD att bolaget Ronneby Miljö och Teknik AB, som bedriver ekonomisk verksamhet och levererar vatten professionellt, har satt vattnet i omlopp i sin näringsverksamhet, vilket stöder slutsatsen att vatten ska omfattas av PAL.

3.4.3 Konsumentköprättsliga regler

När en produkt orsakar en sakskada, avräknas ett belopp om 3500 svenska kronor från den skadelidandes ersättning, vilket kan jämföras med en självrisk i en försäkring, se 9 § PAL.⁸⁴ Noterbart är att det inte finns någon "självrisk" i regelverken för den svenska köprätten.⁸⁵ Vid köp mellan konsument och näringsidkare blir konsumentköplagen (2022:260) (KköpL) tillämplig, se 1 kap. 1 & 3 §§ KköpL. En konsument kan åberopa KköpL istället för PAL när

⁸⁰ Dufwa, Bill W., *Produktansvarslag (1992:18)*, 1 § 1 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-02).

⁸¹ Dufwa, Bill W., *Produktansvarslag (1992:18)*, 1 § 2 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-02).

⁸² Prop. 1990/91:197, s. 112.

⁸³ Se NJA 2018 s. 475, p. 17.

⁸⁴ Dufwa, Bill W., *Produktansvarslag (1992:18)*, 9 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-12).

⁸⁵ Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, *Produktansvarslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-03-30, Version 3J, JUNO), kommentaren till 9 §.

en produkt har orsakat skada på annan egendom, utan att ett självriskavdrag om 3 500 kronor görs, se 6 kap. 3 § 2 st. KköpL. Det gäller förutsatt att köpet av produkten uppfyller de övriga rekvisiten i KköpL och att köpet avser en lös sak, vilket också innebär att skadestånd med tillämpande av KköpL blir inomobligatoriska.⁸⁶ Det kan vara mer fördelaktigt för en konsument att åberopa KköpL istället för PAL, eftersom KköpL inte har någon självrisk. Därutöver kan säljaren inte undkomma skadeståndsansvar genom att skylla den defekta produkten på en annan tidigare leverantör eller liknande.⁸⁷ Nackdelen blir att KköpL enbart ersätter sakskador och inte personskador, som den defekta produkten orsakat, se 6 kap. 3 § 2 st. KköpL. Köpeavtal mellan näringsidkare och konsument kan innehålla villkor som begränsar säljarens skadeståndsansvar, men det är inte tillåtet att avtala bort säljarens ansvar för säkerhetsrelaterade skyldigheter, såsom vid felaktiga varor.⁸⁸

3.5 Miljöskador

3.5.1 Definition

Verksamhetsutövare har ett ansvar över att skaffa den nödvändiga kunskap som krävs för att skydda människors hälsa och förhindra miljöföroreningar, i enlighet med hänsynsreglerna i miljöbalken, se 2 kap. 2 § MB.⁸⁹ Skyddsåtgärder ska vidtas för att skydda personer i närheten av verksamheten, och verksamheten ska dessutom undvika att använda kemikalier som kan vara skadliga för miljön eller människors hälsa, se 2 kap. 3–4 §§ MB. Vid yrkesmässig verksamhet ska den mest effektiva och lämpliga tekniken användas för att uppnå bästa möjliga resultat, se 2 kap. 3 § 1 st. MB. Verksamhetens placering ska väljas med hänsyn till att minimera miljöpåverkan och säkerställa att ingen människas hälsa utsätts för risker, se 2 kap. 6 § MB. Om någon orsakar skada på miljön ska skadan åtgärdas, och de potentiellt skadelidande ska ersättas, se 2 kap. 8 § MB. Om det finns indikationer på att en verksamhet kan utgöra en miljöfara, exempelvis genom utsläpp eller hantering av hälsoskadliga kemikalier, kan den anses som miljöfarlig, se 9 kap. 1 § MB.⁹⁰

⁸⁶ Kutenkeuler, Anne, Konsumentköplag (2022:260) 6 kap. 3 § 2 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-12).

⁸⁷ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 299.

⁸⁸ Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, Produktansvarslagen : en kommentar, (publicerad digitalt 2024-03-30, Version 3J, JUNO), kommentaren till 3 § under rubriken Förhållandet till köprättsliga fel.

⁸⁹ Kruse, Joakim, Miljöbalk (1998:808) 2 kap. under rubriken Hänsynsregler., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-16).

⁹⁰ Michanek, Gabriel, Miljöbalk (1998:808) 9 kap. 1 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-16).

Miljöskador regleras inte i den allmänna skadeståndslagen utan omfattas av speciallagstiftningen i miljöbalkens 32 kap. i enlighet med principen om *lex specialis*.⁹¹ Med miljöskada avses skador som uppstår till följd av verksamhet på en fastighet, där verksamheten orsakar sakskada, personskada eller ren förmögenhetsskada, och där verksamheten är skyldig att ersätta de drabbade i omgivningen, enligt 32 kap. 1 § 1 st. MB. Exempel på sådana miljöskador är luftföroreningar, vattenföroreningar eller markföroreningar, enligt 32 kap. 3 § 1 st. MB. När en verksamhet orsakar miljöskada som påverkar andra inom ett område aktualiseras frågor om de grannelagsrättsliga principerna.⁹² Med omgivning förstås inte bara närliggande grannar utan även andra som kan påverkas, exempelvis genom luft- eller vattenföroreningar från verksamheten.⁹³ Miljöskador omfattas av strikt ansvar, förutom när skador uppkommer på verksamhetsområdet.⁹⁴

Rättsfallet NJA 2022 s. 303 handlar om ansvar för skador orsakade av störningar från miljöfarlig verksamhet. Enligt miljöbalkens skadeståndskapitel är ansvaret strikt, vilket innebär att det inte krävs uppsåt eller vårdslöshet från den verksamhet som orsakar skadan. I det aktuella fallet uppstod skador på en grannfastighet till följd av tryckförändringar vid borrhning för bergvärme, vilket omfattas av miljöbalkens regler om störningar.⁹⁵ Det krävs även adekvat kausalitet och att skadan inte är alltför oförutsägbar i förhållande till verksamhetens handlingar.⁹⁶ För att en ren förmögenhetsskada ska kunna ersättas krävs i de flesta fall att den orsakats genom brott, se 32 kap. 1 § 2 st. MB. En ren förmögenhetsskada ska orsakas genom brott för att ersättning ska kunna utlämnas, se 32 kap. 1 § 2 st. MB. Om miljöskadan är av någon betydelse krävs det inte alltid att ett brott har begåtts, för att rätt till ersättning ska kunna yrkas, se 32 kap. 1 § 2 st. MB. Det bör tilläggas att innebörden av rekvisitet för "betydelse" är svårdefinierad.⁹⁷ Om ett företag erhållit tillstånd att verksamhetens miljöpåverkan är acceptabel uppkommer inget skadeståndsansvar för de miljöskador som verksamheten orsakar sin omgivning.⁹⁸ Förorening av exempelvis vattenområden, grundvatten, luften, marken, se 10 kap. 1 § MB, eller annan liknande

⁹¹ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 1 kap. 1 § under rubriken 1:1.1. Allmänt.

⁹² Bengtsson, Bertil, *Miljöskadestånd och grannansvar*, Uppl. 1:1, Norstedts Juridik AB, 2023, s. 29.

⁹³ Bengtsson, Bertil, *Miljöskadestånd och grannansvar*, s. 30.

⁹⁴ A.a. s. 32; se avsnitt 3.4.2.

⁹⁵ Se NJA 2022 s. 303, 4, 9 och 15 p..

⁹⁶ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap. 1 § 1 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-09).

⁹⁷ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap. 1 § 2 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2025-03-27).

⁹⁸ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap. 1 § 3 st., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-09).

störning, kan medföra ersättningsansvar för skadevållaren, se 32 kap. 3 § MB. Exempel på liknande störningar kan vara spridning av virus eller bakterier.⁹⁹

3.5.2 Grannansvar

Principen om grannansvar innebär att fastighetsägare, vid användning av sin fastighet, ska iaktta hänsynsregeln i 3 kap. 1 § jordabalk (1970:994) och visa respekt för angränsande fastigheter och deras ägare. Hänsynsregeln utgör grunden för grannelagsrätten och överträdelse av regeln kan resultera i skadeståndsansvar.¹⁰⁰ Miljöskador som påverkar grannar ska ersättas i enlighet med reglerna i 32 kap. MB, vilket framgår av 3 kap. 3 § JB, förutsatt att de culpöst orsakade miljöskadorna inte är så obetydliga att de saknar någon faktisk påverkan på grannen.¹⁰¹ Miljöbalkens skadeståndsregler anses generellt enklare att tillämpa än principen om grannansvar enligt jordabalken. Det beror på att skadevållande verksamheter, enligt miljöbalken, omfattas av ett strikt ansvar gentemot de skadelidande, samt att beviskravet för orsakssambandet, se 32 kap. 3 § tredje st. MB, kan anses vara lägre i MB jämfört med reglerna i JB.¹⁰² Det råder viss osäkerhet om i vilken utsträckning en culpös handling krävs för att en skadelidande granne ska vara ersättningsberättigad enligt grannelagsrätten. Dock innebär det inte ett strikt ansvar, utan ansvaret bygger på hänsynsregeln, som kan anses vara en strängare variant av culpa men inte jämförbar med strikt ansvar.¹⁰³ Det gör grannansvaret svårt att tillämpa i praktiken.¹⁰⁴ I de flesta fall är det svårt att få ersättning enligt jordabalkens regler utan att kunna påvisa ett culpöst handlande från grannen.¹⁰⁵ Vid en grannelagsrättslig culpabedömning, där inga specifika regler finns, beaktas faktorer som risken för skada och möjligheterna att förhindra den. En helhetsbedömning görs därefter för att avgöra om skadeståndsansvar kan föreligga.¹⁰⁶ Som slutsats, till det ovan nämnda, är det lättare att använda sig av miljöbalkens regelverk vid ersättningsanspråk för miljöskada än de grannelagsrättsliga reglerna i JB.

⁹⁹ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. 3 § under rubriken Särskilda störningstyper.

¹⁰⁰ Du Rietz, Jonas, *Grannelagsrättsligt skadeståndsansvar – En analys av förutsättningarna för ansvar*, SvJT 2018, (besökt: 2024-12-10), s. 676.

¹⁰¹ Bengtsson, *Miljöskadestånd och grannansvar*, 115.

¹⁰² Du Rietz, *Grannelagsrättsligt skadeståndsansvar – En analys av förutsättningarna för ansvar*, s. 676.

¹⁰³ A.a. s. 693.

¹⁰⁴ A.a.

¹⁰⁵ A.a.

¹⁰⁶ A.a. s. 690.

3.5.3 Produktvalsprincipen

Produktvalsprincipen, även kallad subsumtionsprincipen eller utbytesprincipen uttrycks i 2 kap. 4 § MB.¹⁰⁷ Principen (produktvalsprincipen) innebär att verksamhetsutövaren noggrant ska välja kemikalier och produkter för sin verksamhet som medför minsta möjliga negativa påverkan på miljön och människors hälsa. Ett exempel är inom vattenverksamheter, där kemiska produkter bör undvikas i största möjliga utsträckning.¹⁰⁸ Produktvalsprincipen tillämpas främst för att begränsa användningen av farliga kemikalier inom verksamheter.¹⁰⁹ Personer som hanterar eller importerar produkter med kemiska ämnen eller hälsofarliga kemikalier har ett ansvar att säkerställa en trygg och ansvarsfull hantering. En säker hantering är avgörande för att förhindra utsläpp som kan skada miljön, människors hälsa eller andra produkter.¹¹⁰ Därutöver bör produktvalsprincipen också omfatta produkter eller föremål som behandlats med hälsofarliga kemikalier, eftersom kemikalierna kan exponera människor på fler sätt än enbart genom matintag och luften. Därav bör produktvalsprincipen och hänsynsreglerna i 2 kap. MB kunna tillämpas på fler områden än de vanligaste förekommande.¹¹¹

En produkt som bedöms vara farlig för miljön eller människors hälsa kan förbjudas från användning. Ett sådant förbud kan motiveras både av hänsyn till människors hälsa och för att skydda miljön.¹¹² Verksamheter i försäljningsbranschen bör också tillämpa produktvalsprincipen. Dessa verksamheter har ofta bättre insikt än konsumenterna i vilka ämnen och kemikalier olika produkter innehåller. De har även en djupare förståelse för hur sådana kemikalier kan orsaka skadliga effekter om de släpps ut i naturen eller förorenar andra varor eller produkter vid felaktig hantering. Verksamheter bör aktivt söka och utveckla alternativ till produkter med farliga kemikalier för att minska försäljningen till konsumenter.¹¹³ Verksamheter har för närvarande ingen generell skyldighet att ersätta eller minska användningen av kemikalier i produkter för försäljning eller intern användning. Dock kan användningen av kemikalier begränsas om det finns sakliga och välmotiverade skäl, exempelvis om en förändring bedöms som rimlig. En avvägning ska göras mellan den risk

¹⁰⁷ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 2 kap. 4 § under rubriken Kommentarer.

¹⁰⁸ Alvéén Larfeldt, Agnes, Strömberg Rolf, *Vattenverksamhet*, Uppl. 1, Norstedts Juridik AB 2019, (2019, JUNO version 1), s. 69.

¹⁰⁹ Prop. 1997/98:45, del 1, s. 227.

¹¹⁰ A.a. s. 176.

¹¹¹ A.a. s. 225–226.

¹¹² A.a. s. 226.

¹¹³ Prop. 1997/98:45, del 1, s. 227.

som kemikalierna medför och de alternativa lösningar som finns tillgängliga.¹¹⁴ Den person som avsiktligt underlåter att följa produktvalsprincipen, förutsatt att det inte är orimligt att den efterföljs, kan bli föremål för straffansvar.¹¹⁵

3.5.4 Ersättningsmöjligheter

Den som driver verksamheten som orsakar miljöskador, antingen som fastighetsägare eller tomträttshavare, alternativt brukare av fastighet eller tomt genom sin näringsverksamhet, kan bli skadeståndsskyldig för dessa skador, se 32 kap. 6 § 1 st. & 7 § MB. Om någon annan än en verksamhet orsakar miljöskada krävs uppsåt eller culpa, se 32 kap. 6 § 2 st. MB. Regeln om ersättning för framtida miljöskador på egendom kan tillämpas när det är gemensamt känt mellan parterna att det finns risker att skada kommer att uppstå i framtiden. Ersättningen kan i sådana fall betalas antingen som ett engångsbelopp eller som återkommande betalningar. Det bör dock noteras att regeln numera tillämpas mycket sällan, se 32 kap. 9 § MB.¹¹⁶ Vid bestämmandet av ersättning för skadetyperna person- och sakskada till följd av miljöskada tillämpas reglerna i 5 kap. SkL, eftersom det inte finns några specifika bedömningsregler i miljöbalkens 32 kap, bortsett från framtida sakskador, se 32 kap. 9 § MB.¹¹⁷

¹¹⁴ Prop. 1997/98:45, del 1, s. 229.

¹¹⁵ A.a.

¹¹⁶ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap. 9 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-10).

¹¹⁷ Bengtsson, *Miljöskadestånd och grannansvar*, s. 88.

4 PFAS-föreningar och rättsliga aspekter

4.1 Rättsfall om PFAS

4.1.1 PFAS-målet (NJA 2023 s. 916)

År 2023 avgjordes det banbrytande rättsfallet (NJA 2023 s. 916) om det PFAS-förorenade dricksvattnet i Ronneby. I rättsfallet prövades de PFAS-föreningar som skett i Ronnebys dricksvatten. Föreningarna orsakades av brandskum från Försvarsmaktens brandövningar som utfördes vid en brandövningsplats i närheten av Ronneby. Den centrala frågan som HD besvarade var huruvida de förhöjda halterna av PFAS som de berörda hade fått i sina kroppar skulle betraktas som en personskada, eller om en personskada måste vara fysiskt märkbar för att ersättning ska vara aktuell.¹¹⁸ HD fastslog, tidigare i NJA 2018 s. 475, att produktansvarslagen gäller för dricksvatten.¹¹⁹ HD konstaterade i NJA 2023 s. 916 att de höga halterna av PFAS utgjorde en säkerhetsbrist i dricksvattnet, vilket orsakat personskador för de boende genom potentiellt allvarlig och långsiktig kroppslig försämring, samt att de boendes förhöjda PFAS-nivåer i kroppen skulle anses som personskada.¹²⁰

Det är värt att notera att ett av justitieråden var skiljaktigt och delade hovrättens uppfattning om att förhöjda PFAS-nivåer i blodet inte utgör en personskada, eftersom risken för framtida skada inte ansågs medföra tillräcklig kroppslig försämring. Justitierådet anförde att bevisningen enbart pekade på generella samband, vilket inte ansågs vara tillräckligt för att ge de klagande rätt till ersättning enligt produktansvarslagen. Justitierådet ansåg att hovrättens beslut borde stå fast. Trots detta dömde HD att personskada förelåg hos de drabbade. Därmed får frågan om PFAS-föreningar kopplat mot personskada anses vara utredd.

4.1.2 PFAS-tvisten mellan Uppsala Vatten och Försvarsmakten

I rättsfallet (MÖD M 13145-21) från Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) (Uppsaladomen) bedrev staten genom Försvarsmakten en brandövningsplats vid Ärna flygplats i Uppsala mellan åren 1954–2015 där brandskum innehållande PFAS användes vid övningarna. År 2012 upptäckte Uppsala Vatten att Stadsgårdens vattentäkt hade förorenats med PFAS. En förening som spårades till mark- och grundvattenföreningen vid Ärna. Uppsala Vatten

¹¹⁸ NJA 2023 s. 916, p. 8, 15, 18 & 28.

¹¹⁹ NJA 2018 s. 475, p. 21.

¹²⁰ NJA 2023 s. 916, p. 31.

genomförde flera vattenprovtagningar som indikerade att PFAS-föroreningen spridit sig från Ärna till Stadsträdgården. Dessa prover godkändes av MÖD och MÖD ansåg att det var övervägande sannolikt att Försvarsmaktens PFAS-förorening av vattnet vid Ärna också spridit sig till Stadsträdgården.¹²¹ MÖD fastställde att Uppsala Vatten inte varit medvållande till PFAS-spridningen, som Försvarsmakten ansåg, och att 32 kap. 3 § MB blev tillämplig för förorening av vattenområde och annan liknande störning. Försvarsmakten hävdade att preskriptionstiden var utgången, vilket Uppsala Vatten inte höll med om. MÖD bedömde att preskriptionslagen skulle tillämpas, eftersom 32 kap. MB saknar specifika preskriptionsregler, vilket gör preskriptionslagen tillämplig, se 2 § preskriptionslagen (1981:130) (PreskL). MÖD bedömde att startpunkten för preskription vid miljöskador är svår att fastställa och att preskription inte kan börja löpa under en pågående störning.¹²² MÖD bedömde därför att ärendet inte var preskriberat, eftersom preskriptionstiden från miljöstörringens upphörande inte passerat 10 år.¹²³ Ersättning för eventuella framtida skador orsakade av föroreningarna, i enlighet med 32 kap. 9 § MB, skulle avslås. MÖD bedömde att Försvarsmakten var ansvarig för PFAS-föroreningarna enligt 32 kap. MB och därmed skyldig att ersätta Uppsala Vatten. Detta baserades på att Uppsala Vattens bevisning ansågs uppfylla kravet på övervägande sannolikhet för att hålla Försvarsmakten ansvarig.¹²⁴

4.2 PFAS i dricksvatten

4.2.1 Gränsvärden och riktvärden för PFAS i dricksvatten

År 2020 uppdaterades EU:s vattendirektiv med nya regler för bland annat PFAS. I direktivet anges den högsta tillåtna PFAS-halten i dricksvatten för att det ska anses vara säkert för hälsan, se art. 1 vattendirektivet.¹²⁵ Direktivet ska vara implementerat i samtliga medlemsländer senast den 12 januari 2026, varefter EU:s gränsvärden för PFAS-halterna i dricksvatten ska tillämpas, se art. 25 vattendirektivet.¹²⁶ PFAS-kemikalierna kan vara skadliga vid långvarig exponering för höga halter, även om de inte utgör en omedelbar hälsorisk.¹²⁷

¹²¹ MÖD M 13145-21, under rubriken Samlad bedömning.

¹²² A.a. under rubriken Preskription, 9 st..

¹²³ A.a. under rubriken Preskription, 10 st..

¹²⁴ A.a. under rubriken Skadeståndets storlekar.

¹²⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2020/2184 av den 16 december 2020 om kvaliteten på dricksvatten (omarbetning) EUT L 435, (Vattendirektivet).

¹²⁶ Direktiv (EU) 2020/2184.

¹²⁷ Livsmedelsverket, Litens Karlsson, Sabina, *PFAS i dricksvatten från små dricksvattenanläggningar för privat bruk*, Hanteringsrapport L-2024 nr 03, Livsmedelsverkets rapportserie, Uppsala 2024, (besökt: 2024-12-14), s. 10.

Den sammanlagda mängden PFAS 4 (PFAS, PFOS, PFOA och PFHxS) som intas via dricksvatten bör inte överskrida det fastställda gränsvärdet på 4,0 ng/l (nanogram per liter), vilket motsvarar 1 gram PFAS utspädd i 175 simbassänger,¹²⁸ medan gränsvärdet för PFAS 21¹²⁹ inte bör överskrida 100 ng/l, för att minska risken för långsiktiga hälsoproblem.¹³⁰

Gränsvärdena riktar sig till verksamheter som dagligen producerar mer än 10 m³ dricksvatten och försörjer fler än 50 personer med samma vatten. Gränsvärdena ska alltid tillämpas när dricksvatten används i kommersiella verksamheter.¹³¹ Utöver de fastställda gränsvärdena tillhandahåller Livsmedelsverket även riktlinjer för personer med egen brunn eller privat dricksvattenanläggning. Skillnaden mellan gränsvärden och riktvärden är att riktvärden inte är tvingande. Det rekommenderas dock att riktvärden efterlevs för att säkerställa att dricksvattenkvaliteten från små privata vattenkällor upprätthåller en god hälsostandard.¹³² En liten privat dricksvattenanläggning avser en anläggning som producerar mindre än 10 m³ dricksvatten per dag, försörjer färre än 50 personer och används enbart för privat konsumtion utan kommersiellt syfte.¹³³ Riktvärdena för små privata anläggningar, såsom privata brunnar, är samma som de gränsvärden som gäller för verksamheter vilka är 4,0 ng/l för PFAS 4 och 100 ng/l för PFAS 21. Det bör inte, ur ett hälsoperspektiv, accepteras att halterna överstiger de rekommenderade värdena.¹³⁴

4.2.2 Kommunalt dricksvatten

En kommun som tillhandahåller dricksvatten till sina invånare ska från och med 2026 uppfylla de gränsvärden som fastställts för PFAS, eftersom en kommun utgör en kommersiell verksamhet och fler än 50 personer tar del av dricksvattnet som levereras.¹³⁵ Fram till 2026 rekommenderas kommunerna att följa Livsmedelsverkets föreskrifter och riktlinjer om maximala PFAS-halter i dricksvatten, vilket är 4,0 ng/l.¹³⁶

¹²⁸ Naturskyddsföreningen, *Analysrapport: PFAS i dricksvatten och ytvatten*, 2024-10-21, s. 2.

¹²⁹ LIVSFS 2022:12 Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten, s. 13.

¹³⁰ A.a. s. 12–13.

¹³¹ A.a. s. 1, 2 §.

¹³² Litens Karlsson, *PFAS i dricksvatten från små dricksvattenanläggningar för privat bruk*, s. 3.

¹³³ A.a. s. 9.

¹³⁴ A.a. s. 10.

¹³⁵ LIVSFS 2022:12 Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten, s. 1–2 §.

¹³⁶ A.a.

4.2.3 Dricksvatten för privat bruk och egen brunn

År 2020 genomförde Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) 221 tester på sammanlagt 135 privata brunnar över hela landet för att spåra PFAS. Kemikalierna påträffades i flera av dessa tester. PFAS påträffades i 42 av testerna och i 32 olika brunnar. I 18 av proverna och 11 av brunnarna överskreds riktvärdet på 4,0 ng/l, vilket även motsvarar det kommande gränsvärdet enligt EU:s direktiv från 2026. Den högsta nivån av PFAS som hittades i undersökningen var 163.5 ng/l, vilket är en oerhört hög siffra i sammanhanget.¹³⁷ Utöver testerna har även enskilda fastighetsägare utfört analyser av sitt dricksvatten direkt från kranen. Resultaten har visat förekomst av PFAS även där. Resultatet från proverna, som genomförts av fastighetsägare i Stockholmsområdet, behandlas inte vidare i uppsatsen. Höga halter av PFAS påträffas främst i områden där kemikalierna har använts i olika verksamheter, exempelvis vid flygplatser. Det tyder på en platsspecifik spridning av PFAS.¹³⁸

Små privata dricksvattenanläggningar omfattas av bestämmelserna i 2 och 9 kap. MB där hänsynsregler och miljöfarliga verksamheter regleras.¹³⁹ Enligt min tolkning skulle en verksamhet som riskerar att sprida hälsofarliga PFAS-kemikalier omfattas av 9 kap. MB och klassificeras som miljöfarlig verksamhet, eftersom spridningen av kemikalierna kan omfattas av 9 kap. 1 § 1 st. 1 p. MB.¹⁴⁰ Om 9 kap. MB kan tillämpas i en sådan situation kan också förordningen om miljöfarlig verksamhet tillämpas, se 1 & 5–6 §§ förordning (1988:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (Fmfvh). Varje person har rätt till rent vatten som är lämpligt för dryck, matlagning och rengöring, se 33 § Fmfvh. Förhöjda halter av PFAS i vattnet kan riskera att strida mot denna reglering i förordningen. Riktvärdet på 4,0 ng/l är inte ett bindande krav utan en vägledande nivå som kan vara svår att uppnå, men det kan minska människors exponering för PFAS.¹⁴¹ För privata dricksvattenanläggningar kan det vara kostsamt att rena PFAS-förorenat vatten, särskilt om halterna endast överstiger riktvärdet på 4,0 ng/l med små marginaler.¹⁴²

4.2.4 Skadeståndsrättsliga skillnader: PFAS-förorenat dricksvatten

I rättsfallet NJA 2018 s. 475 fastslog HD att vatten är en produkt och att kommunalt levererat dricksvatten omfattas av produktansvar enligt PAL. Kunder som får bristfälligt eller förorenat

¹³⁷ Litens Karlsson, *PFAS i dricksvatten från små dricksvattenanläggningar för privat bruk*, s. 18.

¹³⁸ A.a.

¹³⁹ A.a. s. 21.

¹⁴⁰ Michanek, Gabriel, Miljöbalk (1998:808) 9 kap. 1 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2025-03-28).

¹⁴¹ Litens Karlsson, *PFAS i dricksvatten från små dricksvattenanläggningar för privat bruk*, s. 26.

¹⁴² A.a. s. 23.

vatten kan därför kräva ersättning genom tillämpandet av PAL. Personer har alltså rätt att kräva ersättning för förorenat dricksvatten som levererats från ett kommunalt bolag. Från och med 2026, när de officiella gränsvärdena för PFAS-halterna i dricksvatten träder i kraft, skulle det kunna bli enklare för konsumenter att kräva ersättning om kommunala vattenbolag överskrider gränsen på 4,0 ng/l för dricksvatten.

För personer med privata brunnar eller vattentäkter är möjligheterna till ersättning vara annorlunda. Ur ett bevisperspektiv kan det vara svårt för den privata ägaren att styrka att dennes dricksvattenanläggning har förorenats med PFAS av utomstående, särskilt om skadan inte har observerats direkt. Dessutom finns inga fastställda gränsvärden för PFAS-halter i dricksvatten för privata anläggningar, utan enbart riktvärden från Livsmedelsverket, vilket kan försvåra möjligheterna att kräva skadestånd. Det kan vara lättare att kräva ersättning från ett kommunalt bolag, eftersom det finns tydliga regler för vattenleverantörens produktansvar.

4.3 PFAS i bekämpningsmedel och livsmedel

4.3.1 PFAS i bekämpningsmedel och brandskum

Det är i dagsläget tillåtet att använda bekämpningsmedel vid odling av växter och grödor som innehåller 19 olika kemikalier som ingår i PFAS-gruppen.¹⁴³ Vid nedbrytning av bekämpningsmedel bildas PFAS-kemikalien TFA som 2021 identifierades som en PFAS-substans. TFA har uppmärksammats alltmer eftersom den har påträffats i nästan hela Sverige, med halter upp till 1000 gånger högre än andra PFAS-kemikalier. Det råder dock brist på information om TFA:s potentiella hälsoeffekter på människor, även om den är känd för att vara skadlig för vattenlevande organismer.¹⁴⁴ Slutsatsen blir att PFAS-substansen TFA förorenar mark och vatten och potentiellt skadar vattenlevande organismer. Även om hälsoeffekterna på människor är okända, finns oro för hälsofaror.

PFAS förekommer i vissa brandskum för vätskebränder, eftersom brandskummet kan bilda en skyddande vattenfilm över den brinnande vätskan, vilket påskyndar släckningen.¹⁴⁵ Därför kan räddningstjänsten använda brandskum innehållande PFAS för att släcka bränder i oljor,

¹⁴³ Naturskyddsföreningen, "PFAS i bekämpningsmedel", naturskyddsforeningen.se, senast uppdaterad 2024-11-07, (besökt: 2024-12-18).

¹⁴⁴ Naturskyddsföreningen, "PFAS i bekämpningsmedel", (besökt: 2024-12-18).

¹⁴⁵ Kemikalieinspektionen, "PFAS", kemi.se, senast uppdaterad 2025-01-07, (besökt: 2025-01-09).

bensin eller kemikalier som inte kan släckas lika enkelt med andra släckningsmedel.¹⁴⁶ Även små mängder brandskum, endast några få liter, kan räcka för att förorena dricksvatten i delar av en stad eller en hel mindre ort. Mellan 2022 och 2023 påbörjades ett projekt som syftar till att samla upp brandskum efter släckningsarbeten istället för att lämna kvar det och förorena miljön. Hittills har 416 ton brandskum samlats in av Naturvårdsverket och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) till en kostnad av 12,3 miljoner kronor. Kostnaden är en bråkdel av vad som krävs för att sanera ett PFAS-förorenat område, där utgifterna kan uppgå till hela 100 miljoner kronor. För att ge en uppfattning motsvarar 416 ton brandskum cirka 10 ton rent PFAS, vilket har samlats in av 111 olika räddningstjänster efter släckningsarbeten.¹⁴⁷

4.3.2 PFAS i livsmedel

EU-kommissionen har fastställt gränsvärden, från och med år 2023, för hur mycket PFAS 4 som får förekomma i animaliska livsmedel innan det anses hälsofarligt. Gränsvärdena varierar beroende på djurslag, men för de flesta animaliska produkter överstiger de inte 9 ng/kg. Endast slaktbiprodukter och vissa fiskarter, som inte är avsedda som huvudsaklig föda för spädbarn, har ett högre gränsvärde på 50 ng/kg.¹⁴⁸ Livsmedelsverket rekommenderar att livsmedelsproduktion inte sker i områden med höga PFAS-halter för att undvika onödig förorening av livsmedel.¹⁴⁹ Om det finns risk att livsmedel som säljs innehåller för höga halter av PFAS bör de inte säljas och prover ska tas, enligt korrekta instruktioner, för att kontrollera PFAS-halterna i livsmedlen. Om proverna sedan visar på för höga PFAS-halter ska livsmedlen inte säljas till konsumenter.¹⁵⁰ Livsmedel förpackas vanligtvis på något sätt, och i förpackningarna kan PFAS-kemikalien PFHxA förekomma, dock i begränsade mängder. Begränsningen av nivån syftar till att minimera exponeringen för PFAS och därmed minska risken för olika sjukdomsformer. De gränsvärden som reglerar PFAS-halterna i förpackningar till livsmedel, kläder eller skor kan börja att tillämpas i enlighet med EU:s fastställda gränsvärden från och med oktober 2026.¹⁵¹

¹⁴⁶ Naturvårdsverket, "Insamling av brandsläckningsskum förebygger att PFAS hamnar i miljön", naturvardsverket.se, senast granskad 2025-01-07, (besökt: 2025-01-09).

¹⁴⁷ Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, "Totalt 416 ton hälso- och miljöfarligt brandsläckningsskum med PFAS insamlat", msb.se, publicerad 2024-01-29, (besökt: 2025-01-09).

¹⁴⁸ Kommissionens förordning (EU) 2023/915 av den 25 april 2023 om gränsvärden för vissa främmande ämnen i livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1881/2006, bilaga 1.

¹⁴⁹ Livsmedelsverket, "Gränsvärde för PFAS i livsmedel", livsmedelsverket.se, senast uppdaterad 2023-06-22. (besökt: 2024-12-18).

¹⁵⁰ Livsmedelsverket, "Gränsvärde för PFAS i livsmedel".

¹⁵¹ Kemikalieinspektionen, "PFAS", kemi.se, senast uppdaterad 2024-11-26, (besökt: 2024-12-03).

5 Bevisning och preskription

5.1 Bevisning och kausalitetsproblem

5.1.1 Bevisning av skador tillhörande skadeståndslagen

Det är inte alltid självklart att fastställa vem som är ansvarig för en uppkommen skada, särskilt när det finns flera möjliga orsaker till skadans uppkomst. Vid en personskada ska särskild hänsyn tas till den skadelidande, särskilt i situationer där det är svårt att fastställa vem som orsakat skadan. Det ska vara till förmån för den som drabbats av en ansvarsgrundande skada, även när konsekvenserna är svåra att utreda.¹⁵² Som huvudregel har den skadelidande bevisbördan och ska därför styrka vad denne erhållit för skada, vem som orsakat skadan och hur orsakssambandet ser ut.¹⁵³ Beviskravet utgör en central aspekt i skadeståndsrätten och innebär att den skadelidande åläggs att påvisa att den uppkomna skadan kan härledas till en specifik händelse. Beviskravet har numera lättats jämfört med tidigare, eftersom det ofta kan vara utmanande att exakt fastställa ett direkt samband mellan en viss skadeorsak och den uppkomna skadan. Idag är beviskravet att det ska framstå som "klart mer sannolikt" att den angivna orsaken har lett till den uppkomna skadan.¹⁵⁴ Betydelsen av beviskravet "klart mer sannolikt" innebär att det måste framstå som mer sannolikt än osannolikt att en viss händelse har orsakat den uppkomna skadan.¹⁵⁵

5.1.2 Bevisning produktansvar enligt PAL och KköpL

Det är svårt för den påstått ansvarige personen för en defekt produkt att bevisa att en produkt är hel och fullt funktionell när den säljs eller överläts till en konsument. Följaktligen åligger det skadelidande att bära bevisbördan för att visa att en defekt produkt har orsakat skada, för att därigenom få rätt till ersättning genom tillämpandet av PAL.¹⁵⁶ Det kan vara utmanande för den skadelidande att påvisa säkerhetsbrister hos den produkt som orsakat skadan, eftersom det ofta kan finnas flera möjliga orsaker till att en skada har uppstått. Svårigheterna kan också bero på om det gäller en sakskada eller en personskada. Ett särskilt svårbedömt exempel är

¹⁵² Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 189.

¹⁵³ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 1 kap. 1 § under rubriken 1:1.6 Tredjemansskada m.m..

¹⁵⁴ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till 1 kap. 1 § under rubriken 1:1.5 Kausalitet, adekvans skyddsändamål.

¹⁵⁵ A.a.

¹⁵⁶ Prop. 1990/91:197, s. 102.

när en person utvecklat cancer och hävdar att det beror på långvarig exponering för en specifik kemikalie. Samtidigt som det kan finnas andra potentiella faktorer som också bidrar till en utveckling av den aktuella cancerformen.¹⁵⁷ Avseende produkt- eller sakskador som orsakas av en bristfällig produkt uppstår särskilda utmaningar om hur ansvar ska fastställas när produkterna förorenas av kemikalier och sedan orsakar skada i nästa led av förädlingskedjan.

I konsumentköprätten åligger det konsumenten att bära bevisbördan för att visa att varan är felaktig vid tidpunkten för varans överlåtelse från näringsidkaren till konsumenten, vilket utgör bevisbördans huvudregel, se 4 kap. 14 § KköpL.¹⁵⁸ Det finns en form av bevislättning för konsumenten som tar formen av en presumptionsregel. Bevislättningen innebär att säljaren (näringsidkaren) har den omvända bevisbördan under de första två åren, vilket innebär att det åligger säljaren att visa att felet inte fanns vid tidpunkten för avlämnandet, se 4 kap. 17 § KköpL. Säljaren måste kunna visa att det är "övervägande sannolikt" att felet inte beror på denne. Den "övervägande sannolikheten" fungerar som ett skydd, eftersom det kan vara svårt för säljaren att motbevisa att det påstådda felet inte orsakats av denne, särskilt om en längre tid har förflutit sedan varan överlämnats.¹⁵⁹

5.1.3 Bevisning miljöskador

Bevisreglerna för miljöskador, se 32 kap. 3 § MB, innebär att beviskravet för orsakssamband mellan störning och skada är lägre jämfört med beviskravet för andra typer av skador. Det räcker med att den skadelidande kan påvisa att skadan inträffat och att det är övervägande sannolikt att skadan har orsakats av en speciell verksamhet.¹⁶⁰ Det innebär att sannolikheten för att verksamheten har orsakat skadan måste vara högre än 50 procent.¹⁶¹ Den skadelidande måste, med andra ord, kunna bevisa att en störning har orsakats av den ansvariga verksamheten för att kunna kräva ersättning för exempelvis mark- eller luftförorening.¹⁶² Det svaga beviskravet gäller enbart sambandet mellan störning och skada, och inte sambandet mellan skadan och den potentiella ersättningen. Det svagare beviskravet finns för att underlätta fastställandet av om en störning har orsakat en specifik skada. Beviskraven för

¹⁵⁷ Prop. 1990/91:197, s. 65.

¹⁵⁸ Kutteneuler, Anne, *Konsumentköplag (2022:260)*, 4 kap. 14 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-28).

¹⁵⁹ Kutteneuler, Anne, *Konsumentköplag (2022:260)*, 4 kap. 17 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-28).

¹⁶⁰ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. 3 § under rubriken Särskilda störningstyper, tredje stycket.

¹⁶¹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap. 3 §, Karnov, (JUNO), (besökt: 2025-02-10).

¹⁶² Prop. 1985/86:83, s. 45–46.

sambandet mellan skada och ersättning följer de sedvanliga beviskraven och är därmed inte lindrigare. Ett svagare beviskrav mellan skada och störning är rimligt eftersom det kan vara svårt att exakt fastställa orsaken till en skada, särskilt när skadan inte visar sig förrän långt efter skadetillfället.¹⁶³

5.2 Preskription

5.2.1 Preskription i allmän skadeståndsrätt

Huvudregeln för preskription i skadeståndsrätten är att preskriptionslagen blir tillämplig, eftersom regler om preskription inte beskrivs i skadeståndslagen.¹⁶⁴ Preskriptionslagen reglerar den tidsgräns inom vilken en person måste göra sin fordran gällande för att kunna kräva ut det som fordran avser, se 1 § PreskL. Detta gäller så länge inget annat har avtalats angående preskriptionstiden, vilket tyder på att lagen är delvis dispositiv, se 1 § & 12–13 §§ PreskL. Grundregeln är att preskriptionstiden är 10 år vid utomobligatoriskt orsakade skador, men preskriptionstiden börjar om på nytt så fort den ena parten efterfrågar sin fordran, se 2 § 1 st. & 5–7 §§ PreskL. Preskriptionstiden börjar löpa från den dag skadan inträffade och gäller sedan i 10 år.¹⁶⁵ Huvudregeln är att den skadegörande handlingen utlöser preskriptionstiden.¹⁶⁶ Vid särskilda situationer när en skada är pågående börjar preskriptionstiden löpa från den tidpunkt då sista möjliga åtgärder för att förebygga skadan borde ha vidtagits. Det leder till att preskriptionstiden, i vissa fall, kan ha löpt ut redan innan den skadelidande har möjlighet att kräva ersättning.¹⁶⁷ Om fordran härrör från en näringsidkare som säljer varor, tjänster eller andra saker enbart till konsumenter för privat bruk, gäller en preskriptionstid på tre år, se 2 § 2 st. PreskL. Det är dock viktigt att notera att denna treåriga preskriptionstid inte omfattar fordringar som grundar sig på löpande skuldebrev, se 2 § 2 st. PreskL. När en preskriptionstid har löpt ut förlorar borgenären sin rätt att kräva betalning av gäldenären, se 8 § PreskL.

¹⁶³ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. 3 § under rubriken Förutsättning för skadestånd, tredje stycket.

¹⁶⁴ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO), kommentaren till Inledning under rubriken 1. Lagstiftningsarbetet.

¹⁶⁵ Prop. 2021/22:229, s. 49.

¹⁶⁶ A.a.

¹⁶⁷ A.a.

5.2.2 Preskription produktansvarsrättslig och miljörettslig skadeståndsrätt

I produktansvarslagen gäller en preskriptionstid på tre år för att väcka talan och tio år för att kräva ersättning för en skadad produkt, se 12 § PAL. Den skadegörande handlingen anses inträffa när den defekta produkten sätts i omlopp, vilket också utlöser preskriptionstidens början.¹⁶⁸ Det kan uppstå problem med preskriptionstiden i produktansvarsrätten, eftersom skadade produkter kan orsaka skada först långt efter att preskriptionstiden gått ut. I konsumentköplagen preskriberas ett krav, med anledning av ett fel på en vara, om det inte framställs inom två månader från utgången av den tidsperiod som gäller för näringsidkarens felansvar i enlighet med 4 kap. 14 § KköpL, eller inom den längre tid som parterna har avtalat, se 5 kap. 2 § 2 st. KköpL. Preskriptionstiden på två månader börjar löpa vid utgången av näringsidkarens treåriga ansvarstid.¹⁶⁹

Vid miljöskador kan det vara svårt att exakt fastställa när en skada uppstår, vilket försvårar fastställandet av tidpunkten när preskriptionstiden ska börja löpa.¹⁷⁰ I PFAS-målet i Ronneby 2023 beviljades personer som konsumerat dricksvatten med förhöjda halter av PFAS skadestånd för personskada, trots att inga tydliga fysiska hälsoskador påvisats.¹⁷¹ Dessa berörda personer har därefter krävt ideellt skadestånd från staten med hänvisning till skadeståndslagens 3 kap. 4 §, för den oro som de upplevt till följd av att ha druckit PFAS-förorenat vatten.¹⁷² Justitiekanslern konstaterade att preskriptionstiden, enligt 2 § i PreskL, började löpa den 16 december 2013, när Ronnebys vattenverk slutade leverera PFAS-förorenat dricksvatten till allmänheten. Preskriptionstiden varade sedan i 10 år, vilket innebar att preskriptionstiden löpt ut i december 2023.¹⁷³ De skadelidandes skadeståndskrav som framställdes i oktober 2024 ansågs för sent inkomna, eftersom preskriptionstiden var utgången, vilket medförde att de inte kunde få rätt till ersättning från staten för de ideella skadorna.¹⁷⁴ På grund av otydlig rättspraxis för preskriptionstider avseende miljöfrågor valde Justitiekanslern att börja preskriptionstiden från den tidpunkt då de skadelidande blev medvetna om föroreningen i december 2013.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Prop. 1979/80:119, s. 89.

¹⁶⁹ Prop. 2021/22:85, s. 97 & 265.

¹⁷⁰ Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO), kommentaren till 32 kap. under rubriken Inledning, Förhållandet till andra skadeståndsregler.

¹⁷¹ Se avsnitt 2.6.

¹⁷² Justitiekanslern, *Beslutsdokument om skadeståndsanspråk relaterat till PFAS-föroreningar*, diarienummer 2024/6643, beslutsdatum 2024-11-29 (besökt: 2024-12-29), s. 1–2.

¹⁷³ Justitiekanslern, *diarienummer 2024/6643*, s. 1 & 3.

¹⁷⁴ A.a. s. 4.

¹⁷⁵ A.a. s. 3.

6 Utredning och analys

6.1 Skadestånd för PFAS-relaterade sakskador

6.1.1 PFAS och dess påverkan på egendom

En sakskada definieras som en fysisk påverkan på fast eller lös egendom som innebär att egendom skadas och avviker från sitt ursprungliga skick.¹⁷⁶ Vid utomobligatoriska, uppsåtligt eller vårdslöst orsakade sakskador kan skadeståndslagen tillämpas för att avgöra om den skadelidande har rätt till ersättning, se 2 kap. 1 § SkL. PFAS-kemikalierna kan absorberas i våra kroppar och potentiellt orsaka framtida skador. HD fastställde, i domen från 2023, att en sådan skada ska anses som personskada, även om inget defekt tillstånd kan påvisas i dagsläget hos de personer som fått i sig höga halter av kemikalierna. När kemikalierna istället förorenar en persons egendom, såsom grödor, djur eller möbler, uppstår nya rättsliga frågor att besvara. Ett första steg i hanteringen av PFAS-föroreningar är att fastställa och bevisa att de berörda föremålen är kontaminerade med PFAS. En utmaning uppstår när det gäller att motivera skadestånd för PFAS-förorenad egendom, eftersom det kan vara svårt att identifiera ett defekt tillstånd utan fysiska tecken på faktisk sakskada. Gränsvärdena för tillåtna halter av PFAS i olika material träder i kraft först i oktober år 2026 och avser huvudsakligen exempelvis förpackningar avsedda för livsmedel, kläder och skor.¹⁷⁷

Avseende livsmedelsprodukter finns redan gränsvärden för hur mycket PFAS som får förekomma i exempelvis animaliska produkter innan de blir hälsofarliga att konsumera. En vanlig gräns är att halten inte bör överskrida 9 ng/kg, vilket fastställdes av Livsmedelsverket 2023.¹⁷⁸ Även om gränsvärdena avser animaliska livsmedel skulle en tolkning kunna göras att motsvarande nivåer av PFAS inte bör överskridas i andra livsmedel, som exempelvis i grödor eller odlingar. Syftet med gränsvärdena är att minska intaget av PFAS och minska risken för framtida hälsoskador.

För att skadeståndslagen ska vara tillämplig vid sakskada krävs att en skadevållare, utomobligatoriskt, orsakar skada på den skadelidandes odlingar eller djuruppfödning som är avsedda för eget bruk och som livsmedel. Problemet som kvarstår om inget fysiskt defekt

¹⁷⁶ Se avsnitt 3.1.1.

¹⁷⁷ Se avsnitt 4.3.2.

¹⁷⁸ A.a.

tillstånd uppstår i odlingarna, förutom ett för högt PFAS-värde, är att det troligtvis inte kan föreligga någon sakskada, enligt skadeståndslagen, eftersom sakskadan måste vara fysiskt märkbar. Om en förhöjd PFAS-halt i odlingarna eller i djuren orsakar ett defekt tillstånd, exempelvis att de skadas fysiskt eller dör, kan en sakskada anses orsakad. Detta beror på att egendomens fysiska egenskaper har försämrats oavsett om det avser odling, djurhållning eller framtida livsmedelsproduktion. Dock kan det anses svårt att förutse sakskada enbart på grund av förhöjda PFAS-halter, eftersom Livsmedelsverkets gränsvärden egentligen avser animaliska livsmedelsprodukter och inte grödor eller levande djur. Dessutom träder EU:s gränsvärden för hur mycket PFAS olika saker, såsom plastförpackningar, maximalt får innehålla, för att skydda vår hälsa, först i kraft i slutet av år 2026. Det kan vara en bidragande faktor till varför PFAS-relaterade sakskador möjligtvis blir svåra att fastställa i nuläget enbart med tillämpande av skadeståndslagen.

6.1.2 Adekvat kausalitet för skador orsakade av PFAS

Benämningen adekvat kausalitet är ofta avgörande för att sammankoppla ett specifikt handlande med en uppkommen skada.¹⁷⁹ Vid PFAS-föroreningar blir det desto svårare att koppla samman en skadevällare med en uppkommen PFAS-skada, eftersom kemikalierna kan spridas långa sträckor i både vatten, mark eller med oss människor. Kemikalierna bryts inte ned genom naturliga processer, vilket gör att de kan spridas från det ursprungliga utsläppet under en mycket lång tid innan människan bryter ned dem med hjälp av kemiska processer, såsom med aktivt kol.¹⁸⁰ I PFAS-målet fastställdes det att människor kan utveckla olika sjukdomar efter att ha haft höga halter av PFAS i kroppen under flera år. När PFAS-skador uppstår långt efter utsläpp försvåras identifieringen av den ursprungliga förorenaren, eftersom det är svårt att fastställa adekvat kausalitet. Därtill kan flera olika förorenare ha bidragit gemensamt till skador genom PFAS-utsläpp, vilket ytterligare komplicerar fastställandet av adekvat kausalitet. För att en förorenare ska kunna hållas ansvarig krävs att skador på människor, egendom eller miljö, orsakade av PFAS-utsläpp, är rimligt förutsebara från den skadegörande handlingen.¹⁸¹ Tydliga bevis på att en specifik handling orsakat en PFAS-skada, som i målet från 2018, underlättar fastställandet av adekvat kausalitet. Utan sådana bevis blir det betydligt svårare att identifiera den exakta orsaken och koppla specifika PFAS-utsläpp till de uppkomna skadorna.

¹⁷⁹ Se avsnitt 2.3.

¹⁸⁰ Se avsnitt 2.6.

¹⁸¹ Se avsnitt 2.3 & 3.4.1.

6.1.3 Jämförelse mellan person- och sakskador

Både person- och sakskador ska ersättas av den person som orsakar dem genom uppsåtligt eller culpöst handlande, se 2 kap. 1 § SkL. I PFAS-målet fastställde HD att höga PFAS-halter i kroppen, exempelvis från dricksvatten, innebär en tillräcklig risk för framtida allvarliga sjukdomar för att klassas som personskada. Tidigare krävdes att en personskada skulle vara fysiskt märkbar, något som ändrades i PFAS-målet. Trots oenighet bland justitieråden bedömde HD att förhöjda PFAS-värden i kroppen ska ersättas som personskada, förutsatt att de kan spåras till den skadevällande personen. Oenigheten visar att utgången inte var självklar men domen klargör rättsläget i dessa frågor.¹⁸²

Till skillnad från personskador finns det ingen direkt etablerad rättspraxis att åberopa när PFAS förorenar saker. Frågan är om det är möjligt att göra liknande tolkningar av PFAS-föroreningar i saker som det gjordes i PFAS-målet avseende personskador. Det handlar om huruvida exempelvis kläder, livsmedel eller andra objekt som människor ofta kommer i kontakt med eller konsumerar kan leda till att PFAS tas upp i kroppen på olika sätt. Det kan resultera i att den PFAS-förorenade egendomen eller livsmedlen på sikt kan orsaka PFAS-relaterade hälsoskador eller sjukdomar hos människan som kan liknas med personskador, i likhet med de från PFAS-målet. Om PFAS-förorenad egendom betraktas som sakskada och föroreningen kan härledas till en specifik person skulle den förorenande personen kunna bli skadeståndsskyldig. En sådan bedömning skulle kunna baseras på liknande grunder som HD dömde för personskada i PFAS-målet. Därmed gör jag tolkningen att det i sådana fall skulle finnas likhet med PFAS-målet, även om skadetyper förändras från personskada till sakskada. Med denna anledning skulle förhöjda värden av PFAS hos saker orsakade av annans handlande kunna tolkas som sakskada. Om höga halter av PFAS i föremål, orsakade av en utomstående handlande, kan betraktas som sakskada skulle det kunna fungera som en preventiv metod för att minska risken för framtida sjukdomar, och därigenom även minska risken för personskador orsakade av PFAS. Ett hinder mot detta är att det för närvarande inte finns några allmänna fastställda gränsvärden från EU för PFAS, eftersom EU:s gränsvärden träder i kraft först år 2026.¹⁸³

¹⁸² Se avsnitt 4.1.1.

¹⁸³ Se avsnitt 4.3.2.

6.1.4 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade sakskador

Rättsfallet från 2023 var det första stora och prejudicerande avgörandet som berör personskador orsakade av PFAS. Däremot saknas motsvarande rättsfall avseende sakskador, vilket begränsar de rättsliga möjligheterna för den som drabbas av PFAS-relaterade skador på sin egendom. Det finns inga prejudicerande domar att åberopa för att få rätt till ersättning för sakskador orsakade av PFAS. En kommande utmaning är att fastställa en tydlig gräns för vilken PFAS-halt som kan förorena en egendom eller ett livsmedel, innan skadeståndsansvar kan åläggas skadevällaren och en sakskada bedöms ha inträffat. Det är för närvarande svårt att fastställa vid vilken PFAS-halt en egendom anses vara hälsofarlig. Ett exempel är att Livsmedelsverket har godkänt olika gränsvärden för PFAS i livsmedel beroende på vilken typ av animalisk produkt det gäller.¹⁸⁴ Därutöver finns det för närvarande inga gränsvärden för PFAS avseende alla områden. Vattendirektivet träder exempelvis i kraft först i början av 2026, och i dagsläget finns det endast riktvärden för privata och kommunala leverantörer av dricksvatten.¹⁸⁵ Dessutom måste tester av PFAS i misstänkt förorenade föremål utföras noggrant, utan felmarginaler, för att säkerställa att de överstiger ett potentiellt gränsvärde. Ett ytterligare hinder är svårigheten att upptäcka PFAS-skador på egendom eller odlingar, särskilt om tester inte utförs regelbundet eller om det är svårt att bevisa vem som orsakat skadorna.¹⁸⁶ Slutligen måste allt detta fastställas inom den 10-åriga preskriptionstiden från skadans uppkomst för att ersättning ska kunna beviljas.¹⁸⁷

6.1.5 Ersättningsmöjligheter och skadeståndslagens tillräcklighet

Huvudregeln är att den som orsakar en sakskada blir ersättningsskyldig under förutsättning att den skadegörande handlingen varit uppsåtlig eller präglats av vårdslöshet, samt att en sakskada har uppkommit.¹⁸⁸ Det är däremot svårare att grunda skadeståndsansvar för en sakskada orsakad av PFAS. Orsaken är bland annat svårigheten att styrka adekvat kausalitet mellan den skadegörande handlingen och den uppkomna skadan. Det medför även svårigheter att exakt bevisa vem som är ansvarig för skadan, eftersom PFAS-skador kan uppstå över en längre tidsperiod och orsakas av flera personer samtidigt. Kemikaliernas spridningsförmåga bidrar ytterligare till komplexiteten att fastställa skadevällaren. I dagsläget saknas tydliga gränsvärden som anger när förorening av egendom med PFAS ska medföra ersättningsansvar

¹⁸⁴ Se avsnitt 4.3.2.

¹⁸⁵ Se avsnitt 4.2.1–4.2.3.

¹⁸⁶ Se avsnitt 5.1.1.

¹⁸⁷ Se avsnitt 5.2.1.

¹⁸⁸ Se avsnitt 3.1.2.

för den handlande personen. Skadeståndslagen beskriver inte vad en sakskada är utan enbart att den ska ersättas. Skadeståndslagen innehåller inte några specifika bestämmelser om ersättningsmöjligheter för sakskador orsakade av PFAS, vilket kan bero på att EU:s gränsvärden ännu inte har införlivats i svensk rätt och att skadeståndslagen inte är anpassad för föroreningskakador. Skadeståndslagen är i sin nuvarande form inte tillräckligt anpassad för att enbart tillämpas för att avgöra huruvida en PFAS-relaterad sakskada har uppstått och om den är ersättningsbar. För att hantera sådana skador krävs antingen en reform av skadeståndslagen med mer detaljerade bestämmelser för olika typer av sakskador eller en tillämpning av relevant speciallagstiftning enligt principen om *lex specialis*. Det skulle tydliggöra om och hur en PFAS-relaterad sakskada kan uppstå eller ersättas.

6.1.6 Sammanfattning

Skadestånd för PFAS-relaterade sakskador är ett komplext område. PFAS kan orsaka skador på egendom, men det är svårt att bevisa sakskador utan fysiska tecken på defekta tillstånd. Gränsvärdena för PFAS träder i kraft först 2026, vilket innebär att rätten till ersättning för PFAS-orsakade sakskador är begränsad i nuläget, eftersom gränsvärdena ännu inte är tillämpliga. Tydliga referensvärden saknas fortfarande för att fastställa ett PFAS-värde som kan anses vara skadligt om det överskrider. Därmed blir det svårt att fastställa och ersätta en PFAS-orsakad sakskada. En central utmaning är att fastställa adekvat kausalitet mellan den skadegörande handlingen och den uppkomna skadan, eftersom PFAS sprids över stora avstånd och kan orsakas av flera förorenare. Skadeståndslagen är inte tillräckligt anpassad för att hantera PFAS-relaterade sakskador, vilket gör att tydligare regler behövs, antingen genom utveckling av lagstiftningen eller genom användning av *lex specialis* för att klargöra ersättningsmöjligheter.

6.2 Produktansvar för PFAS-relaterade produktkakador

6.2.1 PFAS och dess påverkan på produkter

Produktansvar aktualiseras när en person har köpt en produkt med bristande kvalitet eller säkerhet som, vid korrekt användning, orsakar skada på annan egendom eller person. Produkter som omfattas av PAL är exempelvis gaser, levande djur och grönsaker. Vid utbetalning av ersättning för produktansvar, enligt PAL, dras ett värde av motsvarande 3 500

kronor.¹⁸⁹ Förutom PAL kan även KköpL tillämpas vid produktskador, om köpet avser en produkt mellan en konsument och en näringsidkare. Vid tillämpning av KköpL görs inget avdrag på 3 500 kronor vid ersättning för produktskada. Däremot ersätter KköpL endast skador på saker och inte på personer.¹⁹⁰ Från och med 2018 klassificeras även dricksvatten som en produkt enligt HD:s dom från samma år. I domen fastslogs också att dricksvattenleverantören bär produktansvaret för att dricksvattnet uppfyller kvalitetskraven och inte orsakar sjukdom vid förtäring.¹⁹¹

Till skillnad från att tillämpa skadeståndslagen finns det specifika förutsättningar för att tillämpa produktansvar, enligt lex specialis, när en inköpt produkt, på grund av säkerhetsbrister, orsakar fysisk märkbar skada på annan egendom. Det skiljer sig från de utmaningar som förekommer i den allmänna skadeståndsrätten, där det kan vara svårt att identifiera skadevällaren. Därutöver kan det vara komplicerat att fastställa vilken PFAS-halt som krävs för att en sakskada ska anses föreligga.¹⁹²

I rättsfallet från 2023 fastslogs det att PFAS-förorenat dricksvatten, som lett till att människor fått i sig förhöjda halter av PFAS, kan orsaka framtida personskador. Vattenleverantören ansågs ansvarig och skadeståndsskyldig för skadorna, eftersom det förelåg säkerhetsbrister i dricksvattnet som gjorde det olämpligt för konsumtion.¹⁹³ Däremot var brandskumstillverkaren, som ursprungligen använde PFAS i sin produkt, aldrig föremål för prövning av ansvar för spridningen av PFAS i naturen och de skador som därigenom uppstod i vare sig PFAS-målet eller Uppsaladomen.¹⁹⁴ Om det PFAS-förorenade dricksvattnet istället används för att vattna odlingar eller om djur dricker vattnet istället för människor, uppstår nya skadeståndsrättsliga frågor som berör sakskador. Sakskador skulle kunna uppstå om dricksvattnet används korrekt men har säkerhetsbrister i form av för hög PFAS-halt. Det kan resultera i att djur eller växter dör vid bevattning eller uppvisar fysiska skador till följd av det förorenade dricksvattnet. Om föroreningen kan spåras till en specifik vattenleverantör kan ansvar för skadan aktualiseras. I sådana fall kan produktansvaret och ersättningsansvaret för vattenleverantören fastställas, se 1–3 och 6 §§ PAL. Därutöver ska avdraget på 3 500 kronor göras för sådan ersättning, se 9 § PAL.

¹⁸⁹ Se avsnitt 3.4.1.

¹⁹⁰ Se avsnitt 3.4.3.

¹⁹¹ Se avsnitt 3.4.2.

¹⁹² Se avsnitt 6.1.1 & 6.1.4.

¹⁹³ Se avsnitt 4.1.1.

¹⁹⁴ Se avsnitt 4.1.1 & 4.1.2.

Inom rättsområdet för produktansvar skulle det räcka att PFAS-förorenat vatten används för att bevattna grödor och att PFAS-halten i vattnet orsakar sakskador på grödorna, exempelvis så att de dör, för att en sakskada ska vara orsakad. Det kan vara svårare att upptäcka en fysiskt märkbar PFAS-orsakad sakskada på icke-levande egendom, eftersom en sådan skada troligtvis inte blir fysiskt märkbar. Det måste därför utföras spontana provtagningar för att avgöra om icke-levande egendom har förorenats med kemikalien, eftersom sådan PFAS-förorenad egendom skulle kunna överföra kemikalierna till människor, vilket i sin tur kan orsaka personskada. Även om provtagning visar på höga halter av PFAS hos egendomen blir det fortfarande mycket svårt att härleda varifrån kemikalien kommer. Det skiljer sig från situationen när PFAS-förorenat dricksvatten används för bevattning av grödor eller som dricksvatten till djur, där föroreningar lättare kan upptäckas och kontrolleras med tanke på hälsotillstånd.

Med det i åtanke skulle tolkningen kunna göras att det är möjligt att identifiera sakskada orsakad av PFAS-förorenat dricksvatten från en dricksvattenleverantör. Den tolkningen kan vara möjlig, eftersom en sådan situation liknar den från HD:s mål år 2023 där PFAS-förorenat dricksvatten orsakade personskada. Det kan vara lättare att fastställa produktskada på levande egendom till följd av PFAS-förorenat dricksvatten jämfört med icke-levande egendom. PFAS kan potentiellt orsaka framtida skador på levande organismer, exempelvis att de vissnar, insjuknar eller dör. Om effekterna av höga PFAS-halter för djur och växter liknar de potentiella framtida hälsoproblem som människor kan drabbas av, kan det bli rimligt att göra liknande bedömningar inom produktansvarsområdet för både person- och sakskador.

6.2.2 Ansvar för förorenade produkter

Skador på personer eller saker som orsakas av en defekt produkt faller under strikt ansvar för den part som anses ansvarig för den skadegörande produkten.¹⁹⁵ I vissa situationer kan det vara mer fördelaktigt att åberopa KköpL istället för PAL.¹⁹⁶ Enligt de köprättsliga reglerna mellan konsument och näringsidkare är det inte tillåtet för säljaren att fransäga sig produktansvaret. Det skiljer sig från reglerna i PAL där säljaren kan hänvisa ansvaret för en skadegörande produkt till någon i ett tidigare led av distributionskedjan. Det vill säga den som säljaren själv införskaffade produkten från. Dock kan ansvaret i vissa fall begränsas eller

¹⁹⁵ Se avsnitt 2.5 & 3.4.1.

¹⁹⁶ Se avsnitt 3.4.3.

avtalas bort, förutsatt att båda parter accepterar begränsningen.¹⁹⁷ I domen från 2018 fastställde HD att dricksvatten ska betraktas som en produkt och därmed omfattas av PAL. Det innebär att dricksvattenleverantörer, som säljer dricksvatten till konsumenter, har strikt ansvar för att säkerställa att dricksvattnet inte kan orsaka person- eller sakskada till följd av en PFAS-kontaminering.¹⁹⁸ PFAS-kontaminerat dricksvatten betraktas som en säkerhetsbrist, vilket innebär att den levererande verksamheten kan hållas ansvarig för det förorenade dricksvattnet. En sådan produktskada omfattas av PAL, vilket bekräftades i den prejudicerande domen från 2023.¹⁹⁹ Dricksvatten anses alltså som en produkt och därför bör även andra PFAS-kontaminerade produkter omfattas av samma regler för skador på egendom, vilket innebär att PFAS-förorenade produkter också faller inom ramen för PAL. Kopplat till sakskador antas produkter som orsakar skada på egendom ha en säkerhetsbrist. Ur ett hypotetiskt perspektiv bör PFAS-kontaminerade produkter, som orsakar sådan skada, omfattas av bestämmelserna i PAL. Dock förutsätter det att PFAS kan orsaka sakskador, vilket ännu inte är fastställt genom lagtext eller prejudicerande domar.²⁰⁰

6.2.3 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade produktskador

Om PFAS-kontaminerade produkter, som orsakar sakskador, faller in under produktansvarslagens eller konsumentköplagens regler kan det ändå uppkomma vissa hinder för att skadelidande ska få rätt till ersättning för sakskada orsakad av produkten. Till att börja med måste det fastställas att den inköpta produkten är förorenad med en skadligt hög PFAS-halt och att kemikalierna från produkten förorenar annan egendom tillhörande konsumenten. Vissa produkter som är godkända för försäljning innehåller PFAS, exempelvis bekämpningsmedel eller brandskum, vilka inte faller in under säljarens produktansvar.²⁰¹ Det är svårt för en konsument att bevisa att en inköpt produkt är defekt till följd av PFAS. Om produktens säljare inte har andra PFAS-kontaminerade produkter efter tester, eller om sakskador från en inköpt produkt inte upptäcks förrän efter en längre tids användning, minskar chanserna att få rätt till ersättning enligt PAL. Utöver det kan den tid som förflutit sedan inköpet gjordes försvåra bevisningen av att produkten var PFAS-kontaminerad vid köpet och att den därefter orsakat sakskador på konsumentens egendom.²⁰² Det kan påpekas att den omvända bevisbördan enligt KköpL kan underlätta för den skadelidande att få rätt till

¹⁹⁷ A.a.

¹⁹⁸ Se avsnitt 3.4.2, 4.1.1 & 4.2.4.

¹⁹⁹ Se avsnitt 4.1.1.

²⁰⁰ Se avsnitt 3.4.1 & 6.1.4.

²⁰¹ Se avsnitt 4.3.1.

²⁰² Se avsnitt 5.1.3.

ersättning enligt produktansvarsreglerna de första två åren från köpet gjordes. I enlighet med KköpL åligger det säljaren att bevisa att produkten inte var förorenad vid överlämnandet av produkten vid köpetidpunkten.²⁰³ Därutöver måste den skadelidande ta hänsyn till den treåriga preskriptionstiden för att väcka talan i domstol, samt den tioåriga preskriptionstiden för att kräva ersättning på grund av de uppkomna produktskadorna.²⁰⁴

Om en sakskada uppstår från en PFAS-innehållande produkt, som en konsument har köpt, kan konsumenten ha använt produkten på ett vårdslöst eller felaktigt sätt, vilket har orsakat PFAS-relaterade saksador på andra saker som inte ersätts enligt PAL eller KköpL. Köparen av produkten skulle därför kunna bli ersättningsskyldig för saksador som den PFAS-förorenade produkten orsakar på en annan persons egendom. För att den som orsakats sakskada ska kunna få rätt till ersättning, måste skadeståndsansvaret för PFAS-relaterade saksador anses vara giltigt. I sådana fall måste den skadelidande bevisa att saken var fri från PFAS innan den påstådda föroreningen orsakades av skadevällaren samt att ingen förorening skett under den skadelidandes ägande.²⁰⁵

6.2.4 Ersättningsmöjligheter och produktansvarslagens tillräcklighet

Det finns flera utmaningar för att få rätt till ersättning för PFAS-orsakade produktskador, särskilt eftersom det kan vara svårt att bevisa att en produkt var kontaminerad med PFAS vid köpet och att den orsakat skada. Även om PAL kan tillämpas på några PFAS-förorenade produkter, som exempelvis dricksvatten, kan det vara problematiskt att identifiera rätt aktör som ansvarig för skadan, särskilt om produkten har passerat genom flera led i distributionskedjan. Möjligheterna för den skadelidande att få rätt till ersättning för saksador orsakade av PFAS-kontaminerade produkter kan förbättras genom en omvänd bevisbörda, liknande bevisbördan vid konsumentköp, samt tydligare riktlinjer för PFAS-kontaminerade produkter.

Den nuvarande lagstiftningen är, utifrån min tolkning, inte helt tillräcklig för att hantera PFAS-relaterade skador. Det är ofta svårt att bevisa när och hur en produkt har orsakat skada, särskilt avseende långsiktiga effekter som PFAS-föroreningar. PAL och KköpL erbjuder visst skydd men behöver kompletteras för att tydligare definiera när PFAS-kontaminerade

²⁰³ A.a.

²⁰⁴ Se avsnitt 5.2.2.

²⁰⁵ Se avsnitt 5.1.3.

produkter ska anses vara defekta. För att förbättra skyddet skulle lagstiftningen behöva ge tydligare regler för PFAS-halter, utöka definitionen av produktskador och införa en längre preskriptionstid för att ge skadelidande bättre möjlighet att få rätt till ersättning. Skadeståndsrätten behöver vidareutvecklas genom prejudicerande domar och lagändringar för att tydliggöra att PFAS-orsakade sakskador kan utgöra grund för skadestånd.

6.2.5 Problem med preventiva åtgärder

I dag är det tillåtet att det förekommer PFAS i vissa produkter även om PFAS-halterna i livsmedlen är mycket låga och ofta orsakas av yttre faktorer.²⁰⁶ Det blir svårt att minska de skador som uppstår till följd av användning av produkter som innehåller PFAS, oavsett om dessa används korrekt eller inte, eftersom det inte finns något förbud mot att använda kemikalierna i produkterna idag. En potentiell preventiv effekt kan eventuellt uppnås genom att underlätta och stärka ersättningsmöjligheterna för dem som drabbas av sakskador orsakade av PFAS-förorenade produkter, vilket i sin tur skulle kunna skärpa det strikta ansvaret för säljarna. Frågan är dock om det vore mer lämpligt att helt förbjuda användning av PFAS i produkter, snarare än att enbart skärpa säljarens ansvar. En annan aspekt är huruvida rätt aktör blir ansvarig när en produkt orsakar skador till följd av att den är defekt, där PFAS är orsaken till sakskadorna utan att säljaren haft kännedom om detta. I sådana fall kan säljaren bli produktansvarig för en skada som denne inte orsakat med avsikt, vilket ändå ligger i linje med produktansvarets grundprinciper i att defekta produkter som orsakar skada ska ersättas av den aktör som släppt ut produkten på marknaden.²⁰⁷

6.2.6 Sammanfattning

PFAS-relaterade produktskador regleras främst i PAL och KköpL. Dricksvatten, som HD fastställt som en produkt år 2018, omfattas av PAL, och vattenleverantörer bär strikt ansvar för att leverera säkert dricksvatten. Bevisbördan är dock en utmaning för den skadelidande, särskilt vid fastställandet av att produkten varit kontaminerad vid köptillfället och att sakskadan orsakats därefter. Sakskador på levande egendom som djur och grödor kan potentiellt vara lättare att fastställa än skador på icke-levande egendom. Samtidigt försvåras möjligheterna till ersättning av långa tidsförlopp och de höga beviskraven. För att stärka skyddet krävs tydligare regler för PFAS-halter, en bredare definition av produktskador och eventuellt längre preskriptionstider. Preventiva åtgärder, som ett förbud mot PFAS i

²⁰⁶ Se avsnitt 4.3.

²⁰⁷ Se avsnitt 2.1.3.

produkter, eller skärpt ansvar för säljare kan minska skador, men ansvaret måste balanseras mot möjligheten att spåra och kontrollera kontaminering längs produktionskedjan.

6.3 Skadestånd för PFAS-relaterade miljöskador

6.3.1 PFAS och dess påverkan på miljön

Verksamhetsutövare ska inneha nödvändig kunskap för att minska föroreningar och skydda miljön, använda lämplig teknik enligt produktvalsprincipen,²⁰⁸ undvika miljöfarliga kemikalier och känna till att verksamheter som hotar miljön kan klassas som miljöfarliga.²⁰⁹ Verksamheter som hanterar PFAS bör vidta särskilda försiktighetsåtgärder för att förhindra utsläpp av kemikalierna i miljön. När PFAS har släppts ut sprids den lätt över stora områden, vilket kan leda till förorening av mark och vattendrag långt från utsläppskällan.²¹⁰

6.3.2 Ansvar för PFAS-förorenad miljöskada

En miljöfarlig verksamhet har strikt ansvar för skador som orsakas annan person oavsett uppsåt eller culpa. Skadestånd kräver adekvat kausalitet mellan den skadegörande handlingen och den orsakade skadan, samt att skadan inte är alltför oförutsebar.²¹¹ Föroreningar som kan leda till skadeståndsansvar för verksamhetsutövaren omfattar bland annat förorening av mark, vatten och luft, samt utsläpp eller spridning av virus, bakterier och kemikalier. Sådana föroreningar kan ge upphov till skadeståndsansvar för verksamheten.²¹²

PFAS är hälsofarliga kemikalier som vid förhöjd exponering kan leda till allvarliga sjukdomar.²¹³ Enligt min tolkning bör en verksamhets användning av PFAS omfattas av hänsynsreglerna, eftersom överexponering kan orsaka allvarliga skador på både människors hälsa och miljön. Det stämmer överens med produktvalsprincipen, som uppmanar verksamheter att undvika kemiska produkter, minimera användningen av kemiska ämnen och sträva efter att hitta alternativa metoder för att ersätta dessa.²¹⁴ Verksamhetsutövare bör därför undvika användning av PFAS och, vid nödvändig användning, tillämpa bästa möjliga teknik. Dessutom skulle verksamheter som hanterar PFAS kunna klassificeras som farliga, eftersom

²⁰⁸ Se avsnitt 3.5.3.

²⁰⁹ Se avsnitt 3.5.1.

²¹⁰ Se avsnitt 2.6.

²¹¹ Se avsnitt 3.5.1.

²¹² A.a.

²¹³ Se avsnitt 2.6.

²¹⁴ Se avsnitt 3.5.1 & 3.5.3.

kemikalierna kan utgöra hälsofara.²¹⁵ Om en PFAS-användande verksamhet bedöms som farlig, bör den omfattas av det strikta ansvar som gäller för farliga verksamheter.

I Uppsaladomen fastslogs det att PFAS-föreningarna härrörde från en brandövningsplats där Försvarsmakten använde brandskum innehållande PFAS. Föreningarna spred sig från platsen till ett annat område, och MÖD ansåg att det var övervägande sannolikt att de nya föreningarna orsakades av Försvarsmaktens verksamhet. Beviskravet "klart mera sannolikt" ansågs vara tillräckligt för att fastställa Försvarsmaktens ansvar för de nyuppkomna PFAS-föreningarna, som orsakats av spridningen från den först förorenade platsen.²¹⁶ Enligt min tolkning av domen skulle Försvarsmakten ha kunnat bedriva en miljöfarlig verksamhet vid brandövningsplatsen, vilket i så fall kan innebära strikt ansvar, eftersom PFAS är både miljö- och hälsofarligt.

I ett sådant scenario kan det anses rimligt att en verksamhet som använder PFAS-kemikalier på olika sätt omfattas av strikt ansvar. Det skulle i så fall kunna leda till skadeståndsansvar om PFAS-utsläppen orsakar skador. Användning av PFAS kan strida mot MB:s hänsynsregler, om det finns ersättningsprodukter med samma effekt, såsom brandskum med lika goda släckningsegenskaper, vilket skulle överensstämma med produktvalsprincipen. Om effektiva alternativ inte finns tillgängliga kan det bli svårt att tillämpa MB:s hänsynsregler fullt ut, vilket kan öppna för undantag i praktiken.²¹⁷ Frågan blir då hur effektivt det blir att klassificera en verksamhet som miljöfarlig enbart baserat på användningen av PFAS, eller om det istället bör bero på hur kemikalierna används, samt den risk för spridning och de skador verksamheten kan orsaka.

6.3.3 Skador orsakade av kommunalt eller privat dricksvatten

Idag föreskriver Livsmedelsverket att dricksvatten inte ska innehålla mer än 4,0 ng/l för PFAS 4 och 100 ng/l för PFAS 21 för att vara hälsosäkert. De obligatoriska föreskrifterna avser kommersiella verksamheter som producerar dricksvatten till fler än 50 personer. För innehavare av privata brunnar, som levererar vatten för icke-kommersiellt bruk till högst 50 personer, gäller samma PFAS-halter, men som riktvärden snarare än bindande gränser. Det

²¹⁵ Se avsnitt 3.5.1 & 2.6.

²¹⁶ Se avsnitt 4.1.2.

²¹⁷ Se avsnitt 3.5.1 & 3.5.3.

innebär att det inte finns något krav på att följa riktvärdena för privata brunnar, trots deras betydelse för hälsoskyddet.²¹⁸

EU:s gränsvärden implementeras i svensk rätt 2026, och det är först då de börjar gälla fullt ut för svenska kommersiella dricksvattenverksamheter.²¹⁹ Införandet av gränsvärdena kan underlätta för konsumenter att få rätt till ersättning för skador orsakade av PFAS-förorenat dricksvatten, om halterna av PFAS 4 överstiger 4,0 ng/l och PFAS 21 överstiger 100 ng/l. Detta möjliggör att skadestånd kan krävas från leverantören enligt produktansvarslagen, eftersom dricksvatten betraktas som en produkt.²²⁰ De EU-gränsvärden som gäller för PFAS i dricksvatten är inte obligatoriska för små privata ägare av dricksvattenbrunnar, eftersom kostnaden för att hålla halterna under 4,0 ng/l kan bli mycket höga.²²¹ Livsmedelsverket har beslutat att riktvärdena ska fungera som rekommendationer för privata brunnar, vilket anses rimligt enligt produktansvarsprincipen,²²² med hänsyn till de kostnader som privata brunnsägare annars kan komma att stå inför.

Om en granne upptäcker PFAS-förorening på sin egendom och det visar sig att föroreningen härstammar från en grannfastighet, kan principen om grannansvar bli tillämplig.²²³ Utmaningen för den skadelidande grannen ligger i att få rätt till ersättning, eftersom det är oklart om PFAS-orsakad sakskada är ersättningsbar enligt gällande skadestandsregler.²²⁴ Att enbart åberopa 3 kap. JB för skadestånd är svårt. Det blir därför nödvändigt att hänvisa till miljörättsliga regler, yrka på strikt ansvar och hävda att PFAS-föroreningen genom grannens bevattnings utgör en miljöskada.²²⁵ Även om strikt ansvar kan aktualiseras i grannansvaret, är PFAS-föroreningar som miljö- och sakskada ett rättsområde under utveckling. Avsaknaden av tydlig lagstiftning och prejudicerande rättspraxis medför därför en osäkerhet om möjligheten till rätt att få skadestånd för PFAS-förorenad egendom med stöd av principen för grannansvar.

6.3.4 Rättsliga hinder och utmaningar för PFAS-orsakade miljöskador

PFAS-föroreningar har uppmärksamrats alltmer de senaste åren, men det saknas fortfarande tydliga rättsliga regler för hur de ska hanteras eller ersättas. Det finns inga exakta riktlinjer för

²¹⁸ Se avsnitt 4.2.1.

²¹⁹ Se avsnitt 4.2.2.

²²⁰ Se avsnitt 4.2.4.

²²¹ Se avsnitt 4.2.3.

²²² Se avsnitt 3.5.3.

²²³ Se avsnitt 3.5.2.

²²⁴ Se avsnitt 6.1.4.

²²⁵ Se avsnitt 3.5.2.

vilka gränser av PFAS-halter som måste överskridas för att ett miljörättsligt skadeståndsansvar ska föreligga, vilket kan ses som ett hinder. Bevisreglerna för miljöskador innebär ett lägre beviskrav för orsakssamband mellan störning och skada. Det räcker att den skadelidande visar att skadan sannolikt orsakats av en specifik verksamhet.²²⁶ Trots detta kan det bli svårt att identifiera ansvariga vid föroreningar, eftersom kemikalierna sprids över tid och stora avstånd. Trots flera potentiella skadevällare kan deras påverkan vara svårastställd.

En annan utmaning vid PFAS-föroreningar är att fastställa vem som är skadeståndsskyldig. I PFAS-målet blev vattenverket ålagt ansvar för att ha levererat förorenat dricksvatten, trots att vattenverket inte orsakat föroreningarna. Vattnet förorenades till stor del av Försvarmakten, som använde PFAS-haltigt brandskum som spred sig till dagvattnet och därefter levererades av vattenverket till konsumenterna. Trots detta ålades vattenverket ansvar för föroreningen, medan Försvarmakten undkom ansvar. Ur ett produktansvarsrättsligt perspektiv anser jag att skadeståndsbedömningen från PFAS-målet är korrekt, men ur ett miljörättsligt perspektiv finns utrymme för diskussion, eftersom Försvarmakten var den primära förorenaren av vattnet. Detta belyser problemet att skadeståndsansvar kan fastställas utan att alla potentiella skadevällare bakom föroreningarna har blivit fullt identifierade utifrån flera perspektiv.

Preskriptionsregler kan bli aktuella eftersom PFAS-föroreningar är svåra att upptäcka utan kontinuerlig provtagning. En utmaning uppstår vid fastställande av preskriptionstid för miljöfrågor, eftersom MB inte preciserar när tiden börjar gälla. PreskL är inte heller tillämpbar vid återopande av avhjälpandekriterier i 10 kap. MB.²²⁷ Tolkningen av Uppsaladomen kan ge vägledning om att preskriptionstiden för miljöskador börjar löpa när miljöstörrningen upphör. Även om domen inte är prejudicerande stämmer den överens med Justitiekanslerns konstaterande från 2024 och kan hjälpa till att fastställa startpunkten för preskriptionstider i miljömål, särskilt om det är oklart när föroreningarna upphört.²²⁸

6.3.5 Ersättningsmöjligheter och miljöbalkens tillräcklighet

Möjligheten till ersättning för PFAS-relaterade miljöskador kan påverkas av flera faktorer, såsom föroreningens omfattning, dess källa och den skadelidandes möjlighet att bevisa orsakssambandet mellan handling och skada. PFAS-förorenat dricksvatten kan utgöra en

²²⁶ Se avsnitt 5.1.2.

²²⁷ Se avsnitt 5.2.2.

²²⁸ Se avsnitt 4.1.2 & 5.2.2.

produktskada, vilket enligt produktansvarslagen kan ge rätt till ersättning för personskada från kommersiella vattenleverantörer.²²⁹ Angående privata brunnsägare är ersättningsmöjligheterna mer begränsade, eftersom Livsmedelsverkets riktvärden inte är obligatoriska att följa, vilket försvårar möjligheten att framställa skadeståndsanspråk.

Om PFAS sprids mellan närliggande fastigheter kan principen om grannansvar bli aktuell.²³⁰ Det är dock inte givet att ersättning kan utgå för sakskador orsakade av kemikalierna, eftersom sådan rättslig reglering saknas. Att PFAS påträffas på en viss fastighet behöver inte nödvändigtvis innebära att en skada har uppstått. Ett möjligt alternativ är att åberopa det strikta grannansvaret enligt miljöbalken för att yrka ersättning för en miljöskada. Därutöver är det ofta svårt att fastställa den exakta orsaken till en miljö- eller sakskada till följd av PFAS, särskilt eftersom det är osäkert om PFAS kan orsaka sakskador.

Miljörättens nuvarande regler ger viss möjlighet att försöka utreda ersättningsmöjligheter för den som orsakats sak- och miljöskador till följd av PFAS-föroreningar, men dess praktiska tillräcklighet är osäker. Bevisregler och preskriptionstider kan försämra möjligheten för drabbade att få rätt till ersättning, särskilt eftersom PFAS sprids långsamt och kan upptäckas lång tid efter utsläppet. Dessutom saknas tydliga riktlinjer för när en PFAS-förorening är tillräckligt allvarlig för att skadeståndsansvar ska bli aktuellt. Om det finns effektiva alternativ till PFAS kan miljöbalkens produktvalsprincip stärka möjligheten att utkräva strikt ansvar av verksamheter som använder kemikalierna. Om sådana alternativ saknas kan det däremot bli svårt att kräva skadestånd, eftersom verksamheter kan hävda att användningen av PFAS är nödvändig. Detta skapar en rättslig gråzon angående PFAS-relaterade sakskador och frågan om den svenska miljörätten är tillräcklig för att fastställa ersättningsansvar.

6.3.6 Problem med preventiva åtgärder

Förebyggande av miljöskador genom preventiva åtgärder, såsom strikt ansvar för farliga verksamheter, är ofta effektivt för att motverka olika typer av föroreningar som skadar miljön och försämrar vår hälsa. Lagen hänvisar till skador som verksamheten orsakar i sin omgivning med utgångspunkt från en specifik fastighet, se 32 kap. 1 § MB. Det försvårar den preventiva effekten av åtgärder mot PFAS-föroreningar, eftersom kemikalierna kan spridas över stora områden och därför inte alltid kan hänföras till en specifik fastighet eller ansvarig

²²⁹ Se avsnitt 4.1.1.

²³⁰ Se avsnitt 3.5.2.

person, samt att föroreningarna ofta sprids via vatten eller luft snarare än från en fast egendom. Ett exempel är från PFAS-domen där Försvarsmakten förorenat ett område genom att använda brandskum innehållande PFAS. Försvarsmakten ansågs dock inte skadeståndsskyldig gentemot de drabbade, eftersom föroreningarna hade passerat en dricksvattenanläggning, vilket resulterade i att verksamheten blev skadeståndsskyldig för de hälsoskador som uppstod när människor konsumerat det förorenade vattnet. Trots att Försvarsmakten orsakade föroreningen, ålades ansvaret det kommunala vattenbolaget, vilket är förenligt med PAL, men kan vara diskutabelt ur ett miljörättsligt perspektiv. I sådana situationer minskar den preventiva effekten av skadeståndslagstiftningen, eftersom den som faktiskt släpper ut PFAS i miljön inte nödvändigtvis hålls skadeståndsskyldig. Det väcker frågan om skadeståndsrätten är ett lämpligt verktyg för att hantera PFAS-föroreningar. Alternativt skulle straffrättsliga åtgärder kunna vara mer effektiva för att bättre uppnå de preventiva åtgärderna mot föroreningarna.

6.3.7 Sammanfattning

Sammanfattningsvis finns rättsliga utmaningar för att ersätta sakskador orsakade av PFAS-föroreningar. En av svårigheterna är att fastställa orsakssambandet mellan den specifika verksamheten och den påstådda föroreningen, vilket gör det svårt att identifiera skadevällaren. PFAS har en tendens att sprida sig över stora områden, vilket också försvårar både spårning och bedömning av skadans omfattning. Därtill kvarstår frågan om PFAS kan orsaka sakskador, vilket försämrar möjligheten än mer till ersättning för skadelidande. Trots möjligheten att åberopa strikt ansvar eller grannansvar enligt miljöbalken saknas tydliga rättsliga riktlinjer för när PFAS-föroreningar är tillräckligt allvarliga för att utlösa skadeståndsansvar för sakskador. Beviskrav och preskriptionsregler försvårar ersättning, särskilt eftersom PFAS-föroreningar ofta upptäcks lång tid efter utsläpp. Dessa rättsliga osäkerheter försvårar både ersättning och prevention av PFAS-föroreningar. Den nuvarande skadeståndslagstiftningen är otillräcklig för att effektivt stoppa spridning och fastställa ansvar för sakskador orsakade av PFAS. En lösning kan vara att förstärka de straffrättsliga åtgärderna för att bättre förebygga framtida PFAS-föroreningar.

7 Slutsats

7.1 Svar på den första frågeställningen

Slutsatsen blir att den svenska skadeståndsrätten är otillräcklig för att hantera sakskador orsakade av PFAS-föroreningar. Trots att SkL, PAL och MB erbjuder viss form av ersättning kvarstår betydande luckor avseende PFAS-föroreningsrelaterade sakskador. Det är oklart om förhöjda PFAS-halter kan utgöra en sakskada, samt vilken halt som skulle vara ersättningsbar, eftersom både lagtext och rättspraxis saknas på området. Det är en stor utmaning att bevisa adekvat kausalitet mellan förorening och skada, eftersom PFAS sprids långsamt och diffust, vilket gör det svårt att identifiera den specifika skadevällaren. Det strikta svaret, enligt MB, kan tillämpas på miljöfarliga verksamheter. Dock är ansvaret begränsat av svårigheter att fastställa källan till föroreningen och det faktum att PFAS har använts lagligt under lång tid. PAL kan ge ersättning för skador orsakade av defekta produkter, men det är osäkert om PFAS-förorenade produkter kan orsaka sakskador som omfattas av produktansvaret. För privata brunnar med PFAS-förorenat dricksvatten blir ersättning nästintill omöjlig att erhålla, eftersom riktvärdena inte är bindande. Skadeståndsrätten brister i sin preventiva funktion, eftersom det är svårt att fastställa ansvar, vilket resulterar i att personer kan undkomma skadeståndsansvar för PFAS-relaterade skador, såsom Försvarsmakten gjorde i PFAS-domen. Därmed uppfyller den skadeståndsrättsliga regleringen varken de reparativa eller preventiva funktionerna avseende PFAS-orsakade sakskador. Sammanfattningsvis krävs en revidering av lagstiftning och rättspraxis för att effektivt hantera PFAS-relaterade sakskador och säkerställa att de skadelidande kan få rätt till ersättningar för sakskadorna.

7.2 Svar på den andra frågeställningen

För att bättre hantera sakskador orsakade av PFAS-föroreningar behöver svensk lagstiftning utvecklas genom att klargöra specifika gränsvärden för PFAS i produkter och egendom, samt fastställa tydligare regler för när och hur PFAS-halter kan orsaka ersättningsbara sakskador. Skadeståndslagen bör anpassas för att underlätta bevisföring av kausalitet, och produktansvarslagen behöver utvidgas för att tydligare inkludera PFAS-förorenade produkter. Miljöbalken kan stärkas om det införs mer specifika krav på PFAS-hantering och ansvar för förorenande verksamheter. Dessutom skulle straffrättsliga åtgärder, såsom förbud mot PFAS-användning, stärka preventionen och minska risken för nya orsakade PFAS-skador.

Käll- och litteraturförteckning

EU-rättsligt tryck

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2020/2184 av den 16 december 2020 om kvaliteten på dricksvatten (omarbetning) EUT L 435.

Kommissionens förordning (EU) 2023/915 av den 25 april 2023 om gränsvärden för vissa främmande ämnen i livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1881/2006.

Förordningar

Förordning (1988:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd

Offentligt tryck

Lagar

Föräldrabalk (1949:381)

Jordabalk (1970:994)

Konsumentköplag (2022:260)

Lag (2006:412) om allmänna vattentjänster, (Vattentjänstlagen)

Miljöbalk (1998:808)

Preskriptionslag (1981:130)

Produktansvarslag (1992:18)

Regeringsformen (1974:152)

Skadeståndslag (1972:207)

Propositioner

Proposition 1972:5 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m.*

Proposition 1979/80:119 *om preskriptionslag m.m.*

Proposition 1985/86:83 *om ersättning för miljöskador*

Proposition 1990/91:197 *om produktskadelag*

Proposition 1997/98:45 *Miljöbalk*

Proposition 2021/22:85 *En ny konsumentköplag*

Proposition 2021/22:198 *Stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer*

Proposition 2021/22:229 *Grundlagsskadestånd - ett rättighetsskydd för enskilda*

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:31, *Skadestånd II – Arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar m. m.*

Rättsfall

Avgöranden från Högsta domstolen

NJA 1931 s. 7

NJA 1996 s. 68

NJA 2018 s. 475

NJA 2022 s. 303

NJA 2023 s. 916

Avgöranden från Mark- och miljööverdomstolen

MÖD M 13145-21, 2024-04-09.

Rapporter

Naturskyddsföreningen. *Analysrapport: PFAS i dricksvatten och ytvatten*, 2024-10-21, (besökt: 2024-10-29).

<https://cdn.naturskyddsforeningen.se/uploads/2024/10/Analysrapport-pfas-2024.pdf>

Livsmedelsverket, Litens Karlsson, Sabina, *PFAS i dricksvatten från små dricksvattenanläggningar för privat bruk*, Hanteringsrapport L-2024 nr 03, Livsmedelsverkets rapportserie, Uppsala 2024, (besökt: 2024-12-14).

<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2024/l-2024-nr-03-pfas-i-dricksvatten-fran-sma-dricksvattenanlaggningar.pdf>

Offentliga dokument

Justitiekanslern, *Beslutsdokument om skadeståndsanspråk relaterat till PFAS-föreningar*, diarienummer 2024/6643, beslutsdatum 2024-11-29 (besökt: 2024-12-29).

Livsmedelsverkets föreskrifter

LIVSFS 2022:12 Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten.

Litteratur

Alvén Larfeldt, Agnes, Strömberg, Rolf, *Vattenverksamhet*, Uppl. 1, Norstedts Juridik AB 2019, (2019, JUNO version 1).

Bengtsson, Bertil, Bjällås, Ulf, Rubensson, Stefan, Strömberg, Rolf, *Miljöbalken : en kommentar* (publicerad digitalt 2024-05-23, Version 23, JUNO).

Bengtsson, Bertil, *Miljöbalk (1998:808)*, 32 kap., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-09).

Bengtsson, Bertil, *Miljöskadestånd och grannansvar*, Uppl. 1:1, Norstedts Juridik AB, Poland 2023.

Bengtsson, Bertil, *Skadeståndslag (1972:207)*, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-11-21).

Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen : en kommentar* (publicerad digitalt 2024-05-08, version 8A, JUNO).

Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, *Produktansvarslagen : en kommentar*, (publicerad digitalt 2024-03-30, version 3J, JUNO).

Conradi, Erland, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada?*, SvJT 1981-10-01, (besökt: 2024-12-05). <https://svjt.se/svjt/1986/172>

Dufwa, Bill W., *Produktansvarslag (1992:18)*, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-02).

Du Rietz, Jonas, *Grannelagsrättsligt skadeståndsansvar - En analys av förutsättningarna för ansvar*, SvJT 2018, (besökt: 2024-12-10). <https://svjt.se/svjt/2018/674>

Frändberg, Åke, *Vad sker inom den rättsdogmatiska forskningen?*, SvJT 2023, (JUNO), (besökt: 2025-02-06).
https://juno-nj-se.e.bibl.liu.se/b/documents/3970262?dq=%20doktrin&tab=literature_for#SVJT_2023_S_0021

Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, Uppl. 12:1, Norstedts Juridik AB, Visby 2023.

Kruse, Joakim, *Miljöbalk (1998:808)*, 2 kap., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-16).

Kuttenkeuler, Anne, *Konsumentköplag (2022:260)*, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-12).

Michanek, Gabriel, *Miljöbalk (1998:808)*, 9 kap., Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-12-16).

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Uppl. 2:2, Studentlitteratur AB, Lund 2019.

Oldenstedt, Beol, *Föräldrabalk (1949:381)*, Karnov, (JUNO), (besökt: 2024-11-30).

Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning*, Uppl. 2, Norstedts Juridik AB, Visby 2023.

Ramberg, Christina, *Rättskällor: en introduktion i kritiskt tänkande*, (under medverkan av Beshar, Alexander, Carlson, Laura, Croon, Adam, Granmar, Claes, Kleist, David, Leviner, Pernilla & Norée, Annika), 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2024 (cit: Ramberg, Rättskällor).

Randquist, Madeleine, Christensson, Malin, Granlund, Magnus, Lund, Lars, Olofsson, Christer, Söndergaard, Jimmie & Wernheden, Fredrik, *Ersättning vid personskada*, Uppl. 30:1, Lund: Studentlitteratur AB, 2024.

Wik, Malin, *Miljöbalk (1998:808)*, 10 kap., Karnov, (JUNO), (besökt: 2025-01-09).

Elektroniska källor

Kemikalieinspektionen, "PFAS", kemi.se, senast uppdaterad 2024-11-26, (besökt: 2024-12-03). <https://www.kemi.se/hallbarhet/amnen-och-material/pfas#h-Lagarochregler>

Kemikalieinspektionen, "PFAS", kemi.se, senast uppdaterad 2025-01-07, (besökt: 2025-01-09). <https://www.kemi.se/hallbarhet/amnen-och-material/pfas>

Kemikalieinspektionen, "PFAS i vardagsvaror - råd till privatpersoner", kemi.se, senast uppdaterad 2024-10-03, (besökt: 2024-12-03).
<https://www.kemi.se/rad-till-privatpersoner/kemikalier-i-material/pfas-i-var dagsvaror---rad-til-l-privatpersoner>

Livsmedelsverket, "Gränsvärde för PFAS i livsmedel", livsmedelsverket.se, senast uppdaterad 2023-06-22. (besökt: 2024-12-18).
https://www.livsmedelsverket.se/foretagande-regler-kontroll/nyheter-for-livsmedelsforetag/nyheter-for-foretag/gransvarde-for-pfas-i-livsmedel?utm_source=chatgpt.com

Livsmedelsverket, "PFAS - Per- och polyfluorerade alkylsubstanser", livsmedelsverket.se, senast uppdaterad 2024-08-07, (besökt: 2024-10-28).
<https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/oonskade-amnen/miljogifter/pfas-poly-och-perfluorerade-alkylsubstanser>

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, "Totalt 416 ton hälso- och miljöfarligt brandsläckningsskum med PFAS insamlat", msb.se, publicerad 2024-01-29, (besökt: 2025-01-09).
<https://www.msb.se/sv/aktuellt/nyheter/2024/januari/totalt-416-ton-halso--och-miljofarligt-brandslackningsskum--med-pfas-insamlat/>

Nationalencyklopedien, "culpa", (besökt: 2025-01-08).
<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/culpa>

Naturskyddsföreningen, "PFAS i bekämpningsmedel", [naturskyddsforeningen.se](https://www.naturskyddsforeningen.se), senast uppdaterad 2024-11-07, (besökt: 2024-12-18).

<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/pfas-i-bekampningsmedel/>

Naturvårdsverket, "Insamling av brandsläckningsskum förebygger att PFAS hamnar i miljön", [naturvardsverket.se](https://www.naturvardsverket.se), senast granskad 2025-01-07, (besökt: 2025-01-09).

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/miljofororeningar/organiska-miljogifter/hogf-luorerade-amnen-i-miljon-pfas/insamling-av-brandslackningsskum-forebygger-att-pfas-hamn-ar-i-miljon/>

Studentuppsatser

Ehrenström Germer, Allan, "Exponerade för evighetskemikalier", (Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 2023).

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/79932/germerallanehrenstr%c3%b6m_34722_8101958_Allan_Ehrenstr%c3%b6m_Germer-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ellervik, Casper, "Ersättningsmöjligheter när en ökad risk för sjukdom har inträffat", (Linköpings universitet, 2024).

<https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1847744/FULLTEXT01.pdf>

Fredman Smith, Andrea, "Det är inte bara PFAS" (Handelshögskolan vid Karlstad universitet, 2023). <https://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1836019/FULLTEXT01.pdf>

Hannerstål, Carolina, "Risk som färdig skada" (Stockholm universitet, 2023).

<https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1838665/FULLTEXT01.pdf>

Hård af Segerstad, Ebba, "Det brinner i knutarna" (Örebro universitet, 2020).

<https://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1504390/FULLTEXT01.pdf>

Olsson, Siri, "Den befogade oron" (Örebro universitet, 2022).

<https://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1738530/FULLTEXT01.pdf>